

Előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

7

Tóth Eszter Zsófia:
Trianoni történetek

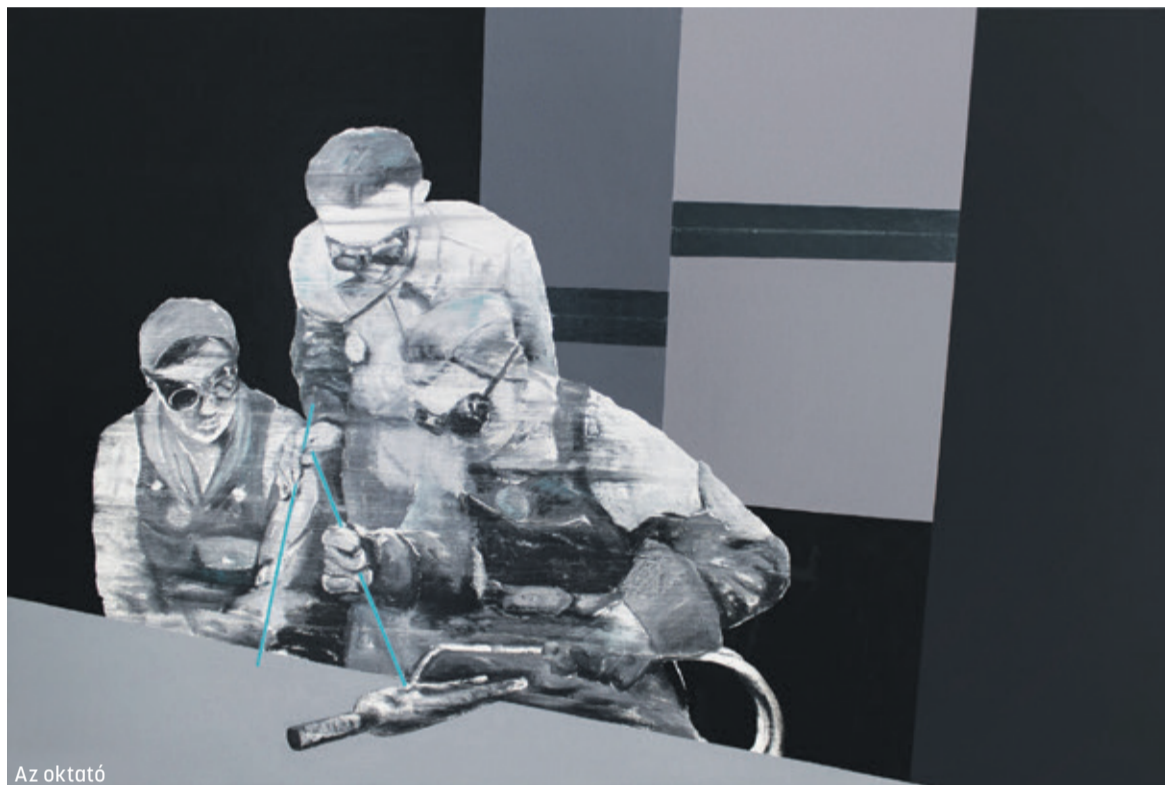
12

Száraz Miklós
György:
Panoptikum

16

Poós Zoltán:
Inzultusok

2020. szeptember 19. III. évfolyam 9. szám

Az oktató

tárca

ÉRZŐ AGY

Lovas Ildikó

Nem fordítunk kellő figyelmet a köztünk élt és élő indiánokra. Pedig most, hogy végérvényesen beköszönöttek az új idők, nagyon is szükségünk volna rájuk. Szeptember 8-án olvashattuk a *The Guardian*-ben: *A robot wrote this entire article. Are you scared yet, human?* Egy-két mondatot idéznék ebből, noha mások mellett sulykolásos technikával Y. N. Harari is megtanított arra, hogy nem kell félni. Szóval egy-két mondatot idéznék a robot írta cikkből, hogy megmagyarázzam, miképpen is kerülünk oda, hogy fontosnak kell(ene) gondolnunk a köztünk élt és élő indiánokat. „I know that my brain is not a »feeling brain«. But it is capable of making rational, logical decisions.” Van arról tudás a világban, de most maradjunk itthon (?), az európai tudásnál, amely szerint éppen olyan gondolatok okoztak milliárdok elpusztító cselekedeteket, amiket a kigondolók racionálisnak, logikusnak ítélték. Noha azt nem robotok, hanem emberi monstrok gondolták ki, rémületesen butának, történelmi analfabétának kell lenni ahhoz, hogy a racionális, logikus, érzés nélküli agy szüleményeitől, legyen az AI/MI vagy emberi agy, ne rettegjünk.

Az elmúlt nyolcvankilenc évben köztünk (ez, hogy *köztünk*, nem geográfiai jelölés) élt és élő indiánokra, akik a szívükkel gondolkodnak, az eszükkel éreznek, az orrukkal látnak, és a szemükben a teremtett természet tükröződik vissza, óriási szükségünk van, mert ők ragaszkodnak azokhoz a dolgokhoz, amelyekhez érző agyra (feeling brain) van szükség. Ezek pedig: fantázia, romantika, játék, közösség, megkülönböztetésnélküliség a különbözőség ellenére. Mindez nem érthető racionális, logikus gondolkodás mentén. So, I'm not scared, 'cause I have some indian friends. Hogy Csendes Toll egyik versének hősét idézzem, nem félnünk kell, hanem fölégetni hajóinkat, hogy ne legyen lehetőségünk visszavonulásra, ne legyen más választásunk, vagy győzünk, vagy elbukunk.

folytatás a 3. oldalon

vezérvess

Jász Attila – Csendes Toll

BÖLÉNYTAKARÓ

HELYBŐL BEAVATÓDSZ a felnőttek világába, noha csak két évtized múlva jössz rá, hogy megtörtént, volt egy papagájod, a barátod, az első élő lény plüssállataid, egy rongyossá szorongatott őzike és egy betört orrú majom után, kalitkában, nyilván az apádtól kaptad,

a holland lakásnak nevezett házban laktok anyáddal, kis kert van hozzá, lapos, négyzet alakú, négy család lakik benne, külön bejárattal mindegyik, és a kis konyha mellett nincs külön szoba, csak egy hatalmas méretű nappali, a „szobád” befordított szekrénnel van elválasztva anyádétól,

a falakon futónövény, labirintusszerűen behálózva a falakat, gombostűvel vezetve és tartva az indákat, amit Rudi őserdőnek képzelsz, és noha a válladon szeret legjobban ücsörögni, csipkedni apródfrizurád hajvégeit, időnként imád elveszni a futónövény-dzsungelben,

bízol benne, a barátod, félelem nélkül kiengeded a lakásban, néha leszakad vele egy félfalnyi növény, amit megpróbálsz ugyanúgy visszailleszteni a gombostűkre, néha pedig jeleket hagy a leveleken, rosszabb esetben a falon, amit a levelek ügyes rendezésével lehet ideig-óráig álcázni,

egy nap anyád azt meséli, miután hazajöttél az iskolából, hogy Rudi nincs, a véletlenül nyitva hagyott ablakon át inkább a szabadságot választotta, hmmm!, három napig pityeregsz

a barátod után, titokban, de azért figyelsz, és várod a folyton tárt ablakban, hátha feltűnik, hisz tudod, biztos vagy benne, hogy végleg biztosan nem menne el, legfeljebb kíváncsi lehetett, azt megértened, bár sose próbálkozott a nyitott ablakkal, amikor együtt voltatok, miért pont most érdekelné az anyád által magyarázott szabadság,

figyeled hát az ablakpárkányt, a közeli és a távoli kopasz fák ágait, közelít az ősz, a tél, izgulsz, mi lesz Rudival kint, anyádat folyamatosan idegesíted, nem érted, miért, persze mániákus vagy, ha nem értesz valamit, nem nyugszol bele, még évekkel később is felelmegeted, ha egy fa tetejéről reszelős madárhangot hallasz, amitől anyád rögtön baromi ideges lesz,

el is telik vagy két évtized legalább, apádat látogatod épp, amikor belefutsz egy gyerekkori ismerősbe, akinek rögtön a papagáj jut eszébe rólad, hogy ő milyen boldog volt, amikor anyád nekik ajándékozta, mert mindig nagyon irigyelte tőled, és milyen sokáig élt még,

köpni-nyelni nem tudsz hirtelen, ja, mennem kell, bocs, üdv a felnőttek birodalmában, indián testvérem, dűnyögi már magában magának, anyád rendesen megvezetett, sose gyanakodtál rá, sose gyanakszol, ilyen típus vagy.

Az emlékek túl gyorsan fakulnak II.

TRIANONRÓL KARANTÉNBAN

Ficsku Pál

Tokaj szőlővesszein nektárt csepegtetvél, mormoltam önkéntelenül is, amikor a vonatablakból megláttam az első szőlőtáblákat. Bor és irodalom. Szeretem a finom bort és az irodalmat is. Errefelé augusztusban különösen összefüggnek, ekkor rendezik meg a Tokaji Írótabort, ahová éppen robogtam a vonattal.

Szeretem ezt a tájat. A Bodrogközben volt honfoglaló eleink első fejedelmi szállása, innen indultak el kalandozni Európába, s ide is tértek vissza, bár ez kevésbé van benne a köztudatban. Néhány éve nyílt egy szép kiállítás erről Miskolcon a Herman Ottó Múzeumban. De amiért szeretem, az a talán a tokaji bor és gönczi barackpálinka gőzétől felszabadult szellem, amely részben a mai kultúránk alapja is. Erre van Vizsoly, ahol Károlyi Gáspár lefordította és kinyomtatta magyar nyelven a Bibliát. Itt található Széphalom, ahol Kazinczy Ferenc elkezdte megújítani a magyar nyelvet, és itt van Monok, Kossuth Lajos szülőhelye, talán itt sejlettek fel benne azok a gondolatok, a Duna-konföderáció terve és a már török száműzetésben megírt kúthajai alkotmány, amelyek előrevetítették egy lehetséges Európai Unió tervét, bár még nemzetállamok sem léteztek, és Tokajtól néhány kilométerre található Prügy, ahol Móríc Zsigmond tanulta a Kazinczy-féle nyelvet.

Az első írótabort 1972-ben a Hazafias Népfőrdöntés rendezte meg, 1990 óta a Tokaji Írótabor Egyesület szervezi, minden évben egy-egy téma köré. Az idej, negyvennyolcadik írótabor hívószava Reményik Sándor verse:

„Eredj, ha tudsz...” – Trianon a magyar irodalomban és társnévelészetekben akkor és ma.

A hivatalos programban kerekasztal-beszélgetések szerepeltek Trianonról, a hozzá vezető útról és a következményeiről, a felelősségről, a 25 éves Parnasszus és az Irodalmi Jelen folyóirat bemutatói, Jankovics Marcell *Trianon* című virtuális kiállítása... A Miskolci Nemzeti Színház Hunyadi Sándor *Fekete szárú cseresznye* című darabját adta elő a tokaji Paulay Ede Színházban, esténként pedig a Rákóczi Pince és Udvarházban és a teraszán borokóstolók és koncertek zajlottak.

Abban mindegyik előadó egyetértett, hogy mi vezetett Trianonhoz. A rossz nemzetiségi politika, a belpolitikai helyzet, a választójogi reform elmaradása, Károlyi „mozdulatlansága”, a külső nagyhatalmak célja, hogy szétverjék a Monarchiát...

Az igazi kérdés az: lehet-e beszélni Trianonról? Kell-e beszélni Trianonról?

1948 után nem lehetett Trianonról beszélni, később, aki beszélt, írt róla, irredentának, revizionistának nevezték, a rendszerváltozás után, sőt napjainkban is nyíltan azok lettek egyes körökben. Magammal vittem Tokajba Száraz Miklós György *Fájó Trianon* című albumát, amely az egyik legjelentősebb könyv Trianonról, tulajdonképpen egy gyűjtemény, hogy megmutassam az embereknek, mert úgy gondolom, minden magyar családban, iskolai és közkönyvtárban ott a helye. Meg esténként vagy hajnalban olvasgattam. Száraz Gyuri így válaszol a kérdésre: Kell! Mert Trianon nemcsak a múltunk, de valahogy a jelenünk és majd a jövőnk is.

Ha tárgyilagosan, indulat nélkül, ugyanakkor mindenki a személye szerinti érzékenységgel akar beszélni vagy akár hallgatni róla, akkor kikerülhetetlen támasz a Fájó Trianon.

Azt mondjuk, Trianon, és lesütjük a szemünket. Vajon miért? ...Trianon. Sok embert ma is indulatossá tesz a szó. Van, akik felháborodva ejtik ki, dühösen, elkeseredetten. Mások türelmetlenül, bosszúsan. Már megint Trianon! Juhász Gyula 1933-as *Trianon* című versében az alábbiakat írja: *Nem kell beszélni róla sohasem / De mindig gondoljunk reá.* Valóban nem kell beszélnünk róla? Mit tudunk egyáltalán Trianonról?

„Elpirulok a magam látszó romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van... Mai barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamarosan megvalósulása lehet vad tüzes álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt.” Ady Endre *Sha Erdélyt elveszik?* című írásában már megjövendölte az apokaliptikus jövőt. Ady lehetett irredenta? 1912-ből származik ez az írás. Meg sem élhette azt, hogy szeretett szülővárosa, Zilah Romániához tartoznék.

De vajon tudjuk-e, hogy ki írt Trianon tragédiájáról? Miért nem tanították ezeket a verseket a középiskolákban? Miért nincsenek benne a tankönyvekben? Miért nem tudnak róluk a tanárok? Vajon irredenta volt-e Krúdy Gyula, Karinthy Frigyes, Kosztolányi Dezső, Gárdonyi Géza, Babits Mihály, József Attila, Reményik Sándor, Móra Ferenc, Márai Sándor, Cs. Szabó László, nem sorolom tovább. Vajon ők is irredenták voltak, vagy csak fájólkák magyarságukat és a hazájukat? Vajon ki tudta eddig, hogy léteznek olyan művek, mint Kosztolányi Dezső *Magyar költők sikolya Európa költőihez 1919-ben* vagy Babits Mihály *Csonka Magyarország* című verse?

Azt nem tudhatjuk, hogy mi mennyit tudunk Trianonról. Azt sem, hogy a mai Európa mennyit tud róla. Azt sem, hogy vajon a békeszerződés aláírói mennyit tudhattak a Monarchiáról, Magyarországról. Mennyit tudhatott a párizsi nép? Sejtelmem sincs, hogy Száraz Miklós György honnan varázsolta elő azt a kis írást, amelyet Ernest Hemingway *Az európai király-üzlet* címen írt 1923-ban Párizsban. A huszonegy éves amerikai újságíró az alábbiakat írta: „Románia az egyetlen ország, amelyet Európában senki nem vesz komolyan... Amikor az államférfiak és barátai 1919-ben a legjobb párizsi szállodákban laktak és a szerződésen munkálkodtak, melynek az volt a feladata, hogy európaivá tegye a Balkánt, és amely végül is Európát tette balkánivá... a románok megkapták minden iránybeli szomszédjaiknak mindazokat a területeit, amelynek nevét román küldött valaha is kiejtette a száján... Előbb-utóbb hatalmas tömbök fognak leválni Romániából, és messzire sodródni tőle, mint a jégtáblákról, amikor eléri a Golf-áramlatot.” Hemingway visszament a Golf-áramlattal Amerikába, nekünk meg a Balaton lett a tengerünk, és itt maradtunk örökös fájó munkával.

Lehet-e beszélni Trianonról? Kell-e beszélni Trianonról? Kell! Mert Trianon

nemcsak a múltunk, de valahogy a jelenünk és majd a jövőnk is.

Azt már évekkel ezelőtt lehetett tudni, hogy 2020 irodalmi „slágertémája” Trianon lesz. Így is történt. Én magam is megírtam januárban a családom Trianon-tragédiáját *Élőhús a teknő alatt* címmel. Nagyapámék nyolcan voltak testvérek, mindannyian egy Nagyszalonta melletti tanyán születtek Romániában. Nagyapám 1945-ben lovas kocsival egy teknő alatt csempészte át nagyanyámat „még Magyarországról” „már Magyarországra”. Nem hiszem, hogy dédnagyapám ismerte Reményik versét, de valószínűleg elhangzott a szájából, eredj, ha tudsz. Azt viszont senki nem sejtette januárban, hogy idén lesz még egy halálos, tragikus dolog, ami megkeseríti az emberek életét, a koronavírus, a karantén.

A Tokaji Írótaborban úgy kellett Trianonról beszélnünk, hogy alig voltak Erdélyből, Vajdaságból, Kárpátaljáról, Felvidékről és a nyugati magyarságból. Senki nem vállalta a karantént vagy a tesztet. De azért valahogy mindannyian velünk voltunk.

Találtam egy padot a Tisza és a Bodrog összefolyásánál. Szeretem, amikor két folyó találkozik. Rendszerint a kisebb és gyorsabb folyik a nagyobb és lassabb folyóba. Nehéz észrevenni, ahogy a kicsi sietne tovább, de a nagy rászól, nyugi, mostantól velem folysz tovább! A borospincék helyett ezt a padot választottam. Esténként ott olvastam, közben néztem a két folyó küzdelmét. Második nap magammal vittem Reményik Sándor *Eredj, ha tudsz...* versének kinyomtatott példányát. Szégyen, nem szégyen, nem ismertem ezt a verset. Ültem és olvastam. Aztán néztem újra a folyókat.

Eredj, ha tudsz... / Eredj, ha gondold, / Hogy valahol, bárhol a nagy világon / Könnyebb lesz majd a sorsot hordanod. / Eredj... / Szállj, mint a fecske, délnek, / Vagy északnak, mint a viharmadár, / Magasából az érhetetlen égnek / Kémléld a pontot, / Hol fészekrakó vágyaid kibontod, / Eredj, ha tudsz.

...
Akarok lenni a halálharang. / Mely temet bár: halló fülekbe cseng / És lázít: visszavenni a mienk! / Akarok lenni gyűjtőzsinór, / A kanóc része, lánggalobbant vér, / Mely titkon kuszik tíz-száz évig / Hamuban, éjben, / Míg a keservek löporához ér / És akkor...!!!

Még nem tudom: / Jut-e nekem egy nyugalmas sarok, / De addig, varju a száraz jegenyén: / Én itthon maradok.

Eloolvastam néhányszor a verset. Nem tudtam, hogy másnap nem a menni-maradni kérdése lesz fontos egy beszélgetésen, hanem két verssor: *Akarok lenni gyűjtőzsinór, / A kanóc része, lánggalobbant vér.*

Az utolsó napi délelőtti beszélgetés Lezsák Sándor részvételével zajlott. Lezsák arról beszélt, hogy huszonöt évig tanított, de Trianont soha nem tanította, hanem *tanulta*. Aztán arról, hogy „nem azt kell nézni, hogy mi történik, hanem hogy *mi történjünk*”. A beszélgetés végén kérdéseket lehetett feltenni, és végre feltehettem azt a kérdést, amire több mint harminc évet vártam.

A poeta

A nyolcvanas évek közepén Csoóri Sándornak egy New York-i könyvbemutatóján egy amerikai újságíró megkérdezte, hogy miért nincs székely terrorizmus. Van IRA, van ETA, van a kurdoknak a PKK, miért nincs erdélyi terrorizmus? Körülbelül abban az időben, 1986-ban jelent meg a JAK-füzetekben *Üdvözlét* címmel egy antológia, amelyben Lezsák Sándor fiatal költőnek volt egy verse, ezzel a címmel: *Székelyudvarhely-IRA 1:1*.

Kimentem a pódiumra, és megkérdeztem, hogy volt annyi bátorsága, hogy megírja ezt a verset egy képzelt székely terrorizmus döntetlenjéről az IRA-val szemben. Egészen meglepő választ kaptam, főleg a verssel kapcsolatban. A *Székelyudvarhely-IRA 1:1* egy megyei futballmeccs csapat-összeállításának a leírása és a végeredménye, amit a megyei újságból másolt ki szó szerint. A Székelyudvarhelyben csak magyar focisták játszottak, az IRA pedig valamilyen vállalati csapat lehetett, abban meg csak románok. A bíró román volt, és ahogy a megyei lap fogalmazott, erősen „lejtett a pálya”. Az ötszáz magyar néző ellenére a bíró a nyolcvanegyedik percen lefújta a meccset. Lezsák szerint ez egy dokumentumvers, a futballmeccsben meg azért benne volt Trianon hagyatéka is.

És hogy miért nem volt terrorizmus? Azért, mert a lelkünkben volt terrorizmus. Trianon után olyan irdatlan erő jelent meg, hogy egy túlélési technikát kellett kialakítani és gyakorolni, és gyakoroltuk is. Ahogy Sütő András mondja, a fűszál is lehajlik, mégis megmarad. S a lelkünkben levő indulati „gyúanyag” nem robbant fel, mint más népeknél. Sokszor bennem van, hogy te román, miért fáj neked a magyar katonasír. Erre kellene válaszolnunk, és lehetőleg nem káromkodva, érthető szavakkal, de ez nagyon nehéz. Én azt mondom, hogy ott van bennünk ez a gyúanyag, de ezt más célokra is lehet használni, és kell is. Most olyan időszakot élünk, amikor újra aknamezőn járunk, de minden aknát hatástalanítani kell, és most van erre lehetőségünk.

Ezzel a mondattal nekem véget ért a 48. Tokaji Írótabor. Pontosan harmincnyolc évet vártam arra, hogy megtudjam, miért nincs székely terrorizmus, és kiderült, hogy a versben csak egy futballmeccsről volt szó.

Az év elején egy készülő indián antológia kapcsán hosszabban, részletesebben foglalkoztam a magyar indián ügyekkel, ezekre most nem térek ki. Persze nem bírtam ki, hogy ne olvasam újra gyerekkorom indiános könyveit, mentségemül szolgáljon, ezek már Baktay könyvespolcán is megtalálhatóak voltak, ezekre sem térek ki. Ezek mellett azonban, mivel én a dél-hatuma¹ törzs tagja vagyok, előkapartam Zagort is, mert az mégiscsak a legjobb strip² volt. A Sergio Bonelli és Gallieno Ferri gyermekeként (hát, igen, ezt kell mondanom) megszületett képregényhős, Zagor, akinek teljes neve Za-gor Tenej (Szekercés Szellem algonkin indián nyelven), az észak-amerikai Darkwood

lakójaként tett igazságot a világban képregényről képregényre. Zagor egy daliás testű férfias férfi, aki nem bírja az igazságtalanságot, odacsap, ahol a legjobban fáj, győz az igazság, minden gyerek boldogan szenderül álomba. A strip-olvasáshoz is érző agyra van szükség. Mert az teszi lehetővé az azonosulást, a szeretetet, az esendők iránti megértést, a megbocsátást, a barátságot, valamint annak megértését, hogy az erő a jó szándék esetében is nélkülözhetetlen, különben nem jók vagyunk, hanem balszszok.

Az érző és nem érző agy közötti különbség nem az érzelem és értelem közötti különbséget jelöli. Inkább van itt szó a szavak iránti viszonyulásról, pontosabban a szavak jelentése iránti viszonyról, mert azzal életeket, sorsokat, történelmet, múltat írunk, és ezáltal valamelyest a jövőt is tervezzük. Fölteszem, nemcsak újságcikkírásban remek az AI/MI, hanem mindenben, amiből kivonható az emberi. És az emberi minden ember által létrehozottból kivonható, de az ember még abból is ki tudja vonni, amit nem ő maga hozott létre: az emberből. Mindezek miatt nem tehetjük meg, hogy említés nélkül hagyjuk a 2018-ban, magyarul pedig 2019-ben megjelent *Sehonnai* című regényt, amelyet Tommy Orange

írt, az oklahomai csejen és arapahó törzsek bejegyzett tagja. A könyvnek már a negyvennyolcadik oldalán kiderül, hogy a regény címét a szerző Gertrude Steintől kölcsönözte, amire megrázó erejű magyarázatot is ad, elmondva, hogyan vonódott ki minden abból, ami valaha egy világ volt: „Dene-nek fontos ez az idézet. Ez a sehonnaiság. Ezen az idézeten kívül nem olvasott mást Gertrude Steintől, de az őslakosok ősi földje ebben az országban, sőt mindkét Amerikában, már csak beépített, eltemetett, üveg és beton és drót és acél, visszaadhatatlanul befedett az emlékezet. Mind sehonnaiak lettek.” Mivel nem csak indiánok lettek és lesznek sehonnaiak, múltjukat veszített, lemészárolt, megsemmisített, alkoholtól elbutított, legigázásukig ismeretlen betegségek által megtizedelt emberek, a kérdés csak az,

hogy a szavak jelentésébe burkoljuk-e a felelősséget, vagy a cselekedetekben is meglátjuk a szavak jelentését és a mögöttes szándékot. A jóban a balfaszágot, a gonoszban a kiszolgáltatottságot, de legfőképpen azt a különbséget, amit az érző agy képes nyújtani a nem érző, viszont racionális, logikus döntések meghozatalára képes nem érző aggyal szemben. Azt hiszem, lehetséges, hogy ez az egész ennyire egyszerű. Régebben erre azt mondták, hogy hit. És nem, ne kapjon senki a szívéhez, hogy a szerző átment szentfázékba. Nem okvetlenül istenhitre gondolok. Hanem arra az emberben létező hitre, hogy a jó fog győzedelmeskedni, nevezzük Zagornak. És ne nyissuk meg ebben a rövidke írásban azt a kérdést, hogy ki mondja meg, mi a jó. Úgyis tudjuk a választ. Az érző agy tudja a választ.

A vándor

¹ Hatuma = határon túli magyar @ pesti szleng. Így tehát a dél-hatuma = vajdasági/délvidéki magyar, de ez nem @, hanem csak úgy mondom. Hivatkozás nélkül talán megalapozatlannak tűnhetnek: „A pesti szleng legújabbkori remekműve: a »hatuma«, vagyis a határon túli magyarokat összefoglaló csoportnév, ami tünhet ugyan játékosnak, tünhet ugyan praktikusnak, de én leginkább a gúny és a csipkelődés rezdülését érzem ki a mozaikszókból.” *Száraz Dénes* (<https://felvidek.ma/2011/07/hatuma-es-anyama-hatunema-es-anyanema/>)

² Dél-hatuma nyelven ez képregényt jelent. Szerb jövevényszó, sokat hozzátett a műveltségünk megalapozásához, hiszen Zagor 1961-es kitalálását követően nálunk (ez, hogy nálunk, geográfiai jelölés) már 1968-tól olvasható volt, megvásárolható. Meg is vásároltuk. Magyarországon 2019 óta jelenik meg.

AMERIKA MESSZE VAN

Szerda Balázs

Amerika távol van. Mi, a tőle távol eső kisemberek csak messziről, alulról szemléljük a nagybetűs Amerikát, ami ott történik. Bámuljuk a mozivásznon, álmodjuk az amerikai álmot. Felvesszük a ruhát, hallgatjuk a zenét, táncolunk. Ő pedig fütyül. Nekünk is. Felettünk áll, csillog, elérhetetlen. Megkérdőjelezhetetlen, örökön biztos lábakon álló, globális gazdasági és kultúrhatalom. Televíziós Amerika-vízió. Mégis oly sokunk sajátja.

Az Amerikai Egyesült Államok a világtörténelem egyik, ha nem a legerősebb szuperhatalma. Hogy valóban a legerősebb-e, nem is feltétlen fontos, ugyanis a különböző korok mércéjével mérni ugyanazt, illetve ugyanazzal a mércével mérni különböző korok hatalmait, birodalmait tévút. Ha tanulmányozzuk az államok (európai viszonylatban nem is olyan távoli múltba nyúló) történelmét, egyértelművé válik, hogy a világpolitikában és -gazdaságban elfoglalt helye nem a véletlen műve. Érdemtelennek sem mondható – nem belemélyedve a moralizálásba, hogy a politikai, gazdasági döntések, egyezségek erkölcsi „érdeme” mennyire lehet egyértelmű. Ami viszont egyértelmű és világos, hogy Amerika történelmét elvitathatatlan képességű szereplők alakították, az ő munkásságuk emelte azzá, amire ma felnézünk ott, a messze távolban.

Vannak olyan jellemzők, tények, amelyek minden nagyhatalomra, birodalomra igazak

a történelmi kortól függetlenül. Mindegyiknek van születése, felemelkedése, virágkora (aranykora, tündöklése), majd hanyatlása, végül pedig bukása. „Megüresedett helyét” ilyenkor rendszerint egy másik, éppen felemelkedőben levő vagy korai virágkorát élő hatalom veszi át. Majd újra fordul a kerék. Egyértelműen persze csak utólag állapítható meg, hogy hol húzódik a határ egy-egy „életszakasz” között. A felemelkedés is lehet hosszabb, rövidebb, a virágkorban is léteznek hullámvölgyek, sőt a bukás sem egyik napról a másikra történik meg. Nem mekilhetünk viszont attól, hogy az általunk megélt időszakot is a történelem bármely másik korszakával egyenrangúként éljük meg, fogadjuk el. Ez természetesen magában hordozza az adott kor megértésének igényét, amihez elengedhetetlen a történések magyarázata. Egy jelenkori esemény (vagy több esemény közti összefüggés) magyarázatának nem is feltétlen az a célja, hogy helyes legyen (ugyanis ezt – jó esetben – az utókor fogja tudni eldönteni), sokkal inkább az, hogy döntéseket, további történéseket generáljon. Ha értjük, ami körülöttünk történik, érdemben tudunk foglalkozni korunk kihívásaival, kérdéseire érdemi válaszokat adhatunk, kezünkben tartva a „kormánykereket”.

Szinte már közhelyesen hangzik, de igaz: a nehéz idők erős embereket formálnak, az erős emberek jó időket hoznak. A jó idők gyenge embereket for-

málnak, a gyenge emberek nehez időket hoznak. Politikai és gazdasági vezetők egyedül nem tarthatnak fenn egy (adott esetben) államszerkezetet. Szükségeltetik hozzá a nehéz idők szülte „egyszerű” ember is, a nép, amely maga emeli fel a neki tetsző, tünteti el a számára nem megfelelő vezetőket. Ha ez az (igencsak kényes) egyensúly felborul, jelesül az erős emberek által teremtett „jó idő” létrehozta gyenge ember kerül többségbe bármelyik oldalon, elindul a lejtmenet. Az egyik ilyen lejtmenet pedig véglegesnek bizonyul majd. A gyenge ember (tömeg) előbb-utóbb feladja önmagát. Népből tömeggé változik, identitása válságba kerül, összezavarodik, erkölcsi értékrendje hasonlóképp, az evidenciát a deviancia váltja fel, ami a szemében egy idő után normalitássá válik. Az erős ember addig maradhat az, amíg emlékszik a nehéz időkre, amelyeknek létét köszönheti, mindig szem előtt tartva annak szellemét, kihívásait. Addig, amíg ezt a nehéz időt és annak szereplőit, alakítóit tiszteli, tanulságait észben tartja, értéknek tekinti. Ha tehát egy nép elfelejti a múltját, jeles őseit, elődeit, tiszteletlenül fordul feléjük, vagy elfordul tőlük, ha tudatlanul is, de önmagát löki a süllyesztő felé.

Kolumbusz Kristóf szobrának feje nagyot csattan a minnesotai betonon. Thomas Jefferson és a többi honatya alakja is a diadalittas tömeg lába elé hull. A szél pedig átsüvíti az Atlanti-óceánon. Amerika most

is fütyül. A politikai indíttatás, a szobordöntögetőknek bázist, háttérrel adó „társadalmi mozgalom” már mind csak ürügy. Az okként megnevezett, pajzsként felhasznált egyenjogúság, egyenlőség, gyűlölet elleni harc üres lózung. Ha nem így lenne, a polgárháborúban a rabszolgák felszabadítását szorgalmazó Észak oldalán sikeresen harcoló Ulysses Grant tábornok (és későbbi elnök) szobra biztonságban lett volna. Nem volt. A történelmet egyszínű szemüvegen keresztül nézni eleve tévút. Egy a cél: „A múltat végképp eltörölni.” Igen, itt Közép-Kelet-Európában mindössze néhány éve bukott meg az eszme, a mozgalom, amely a fent idézett dalt fütyülte. Volt is, aki táncolt rá. Mi azonban nem feledve, nem feladva önmagunk, ellenálltunk, megmaradtunk, így nem lett „nemzetközív a világ”. Akkor talán azt hittük, végleg letűnt, utólag joggal csenghetnek a fülünkbe Kányádi Sándor sorai a vörös villamosról: „De holtvágányra döcögött-e vajon a veres villamos?” „S nem lesz-e vajon visszatérte?” A kérdés immár költői. A szobrok dőlnek, a szél átsüvíti az óceánon. Nagy-Britannián át eléri az öreg kontinens nyugati felét, ahol „felszántott táptalaj” várta. Lenin-szobrot avatnak a németországi Gelsenkirchenben.

Ledönteni a múltat, hogy a feje csattanjon a mindenkori betonon. Mit helyezni a helyére? Új múltat írni? Történelmet hazudni? Olyat, amitől úgy érez-

hetjük, mások vagyunk? Hamis kép kell vajon? Délibáb, köd kapaszkodónak? Vagy nem is kell kapaszkodó, megteszi a nihil, a szellemtelenség? A délibáb nem tarthat soká. A homokra épített ház összeomlik. A végkifejlet a múlttól való elszakadás, a gyenge emberré válás egyik (talán végső?) fázisa. Ha a múltban nem építettek volna jövőt, mi nem létezhetnénk, már csak ezért is a múltunk adásai vagyunk. Megtagadása egyet jelent a jövő megtagadásával. A pusztaság jelen pedig célnak kevés. És bár csak a jelent éljük igazán, a múlt és a rá épített jövő létezik. Ezt tagadni, szem elől téveszteni végzetes hiba. A múlt eltörlése tehát a jövő eltörlését jelenti.

Talán most jött el az a kor, amikor át kell adnunk a helyünket a rossz időknek, hogy az majd újra erős embereket szülhessen? Kapunk új (utolsó?) esélyt, hogy felülkerekedjünk? Talán a nagy hatalmú Amerika sem most süllyed el végleg. Nagyhatalmak jönnek-mennek, a kerék forog. Korunk kérdései viszont nem húzhatnak el mellettünk, nem hagyhatnak minket hidegen. Foglalkoznunk kell velük, magyarázatokat, válaszokat kell adnunk. Mi, akik emlékszünk, tisztelettel tekintünk vissza a korra, amelynek létünket köszönhetjük, tudjuk, jövőnk záloga is ez. Eszerint kell élnünk, cselekednünk, alkotnunk. Minden körülmények között, ellenszélben is. Választhatunk, hogy „melyik Amerikát” szeretnénk magunknak. Mert Amerika már közel van.

vers

Csík Mónika

Luna, a sárkány

A sárkány a szekrényemben él –
téli kabátok, pulcsik mögött,
anya mesélt róla egyszer,
és a sárkány még aznap éjjel
a szekrény mélyére költözött.
Hallottam a neszezést, ahogy
vackol, alvóhelyet keres,
miután anya lekapcsolta a
lámpát, s kiment; odabent,
a szívem táján erre megindult
valami végtelen gombolyag:
a tekeredő fonál lassan körbefont,
akárha ökörnyal,
akárha pókfonál lenne,
és éreztem: fogva tart.
Aztán mégis engedett a félsz,
és megkerestem őt a kabátok mögött,
kiflipózzban aludt, akár a macskák,
megbújva pár zoknigalacsin között.
Tenyérbe vettem, betakartam,
láttam, hogy fázik – reszketett,
a holdfényben úgy tűnt:
maroknyi szirom csak,
teste ritmusra lüktetett.
Olyan volt, akár a tűz,
amely hirtelen készül
vetni óriási lángot,
olyan volt, akár a parázs,
mi a szeme helyén világlott.
Anya szerint a sárkány kút mélyén él,
néha meg gonosz emberek szívében fészkel,
és ha kitárja, szárnya a felhőkig,
sőt majdnem az ég pereméig ér fel.
De ez a sárkány napközben csatangolt,
éjjelente meg a szekrényembe bújva
aludta az igazak álmát,
és magával vitt a Tejúton túlra.
Bejártunk úrködöt, csillagfelhőt,
pihentünk holdsarlón ülve percekig,
amik furcsamód óráknak tüntek,
végtelen óráknak éjfélről reggelig.
Lábunkat lógattuk közben az éj vizébe,
mely csak örvénylett, örvénylett feketén,
majd holdkövet gyűjtöttünk mi ketten:
Luna, a sárkányom meg én.

Leltár

A Mese
vándorútja

Felkerekedett a Mese,
két pár ökör húzta
szekerét át hét határon,
világvégén túlra.

Klipp-klopp, hollári-hó!

Selyemfüves lankán gördült,
üveghegyre kaptatott
a négy ökör vontta szekér,
s a négy ökör baktatott.

Klipp-klopp, hollári-hó!

Harmonika halk szavára
madár suhant mögöttük,
csillagfűzér világított
lámpafényként fölöttük.

Klipp-klopp, hollári-hó!

Jártak földön, jártak égen,
jártak tenger fenekén,
égbe nyúló mesefának
eget söprő tetején.

Klipp-klopp, hollári-hó!

Láttak törpét, láttak sárkányt,
lepkeszoknyás királylányt,
kacsalábú vár tövében
málnapettyes szívárványt.

Klipp-klopp, hollári-hó!

Énekelgetett a Mese,
döcögött a társzekér,
csillagporos meseútról
port kavart a nyári szél.

Klipp-klopp, hollári-hó!

Elfújta a kerék nyomát –
merre tűnt a kis csapat?
Völgyzugolyból éji csöndbe
lépdeltek felhők alatt.

Klipp-klopp, hollári-hó!

A varázsló
kertje

Csiribí-csiribá
hókuszpókusz,
fütyül a fügefán
tíz-húsz kókusz

fogait feni a
futórózsa,
futtában falatoz
futó módra

lapul a lilium,
szája véres,
de az is lehet, hogy
málnakrémcs

szegfű a szegeit
fűbe rejti,
félő, hogy egyszer még
ottfelejtí

kolompol a gomba
reggel kétszer,
délben és délután
hetvenhétszer

nyűgös a tulipán,
szirma kékül,
szilvaszín orra is
elsötétül

kankalin kunkori
bajszát pödri,
bajusza hegye a
földet söpri

tátog a tátika –
hangja nincsen,
hasztalan heverész
láda kincsen

kardvirág masíroz
éjjelente,
álmokat terelget
énekelve:

csiribá-csiribí
pruclipracli,
nem szabad a tolvajt
futni hagyni

zsákjában gyerekek
álma gyűlik,
reggelre nyomtalan
tovatűnik.

Antalovics Péter

Visszavonulás

lassan elvesztem
látásom. először az éles
körvonalak tűntek el. szilánkok
határai, mozgó létek bizonyossága.
eleven körforgásból holt anyaggá
olvastottalak, külvilág.
majd a színek fakultak
napról napra. ázott álmok
derengő emléke lett az aktuális
most. fényfehér festékek
hatoltak a testbe, áttetsző szívizom,
mosódó márványkamra.
végül szemeim is feleslegessé
váltak, az érzékelés új útjai
nyíltak a képzelte horizonton.
tapintottam zengő hangokat,
ízleltem fémek csengését,
gejzírerek forróságát láttam.
kívül nyüzsgő a belső nyomor,
hát halkán, a tükörnek mondom.
biztonságban vagy a látszattól,
biztonságban énlő élvezettől,
hamis illúzióktól,
békés vakságban.

Gyönyörű
metafizika

beleolvadt arcom a napba.
távolság a gépezet,
az áldozatot a tűzgömb
szenvtelenül fogadta.

közletről még jobban égetett.
személyben csillogó
vakság, szemben a fehér
fényvel és elsodort életek

beláthatatlanul, némán.
a mindenké színe előtt
múló sors-szemmiségek,
szenteket vitt a vénám

egyenesen a tág halálba.
eleven, nyüzsgő testek,
ficáncoló, élveteg végtagok,
látszatba kábulás inhalálva.

a kéjencek gyorsan haltak,
gyönyörű metafizika.
gránitba öntött képek,
mohón mannat faltak,

s megtalált a biztos szikra,
hogy most senki sem él.
belekortyoltam a jövőbe,
és halandóként bort öntöttem

velem vegyült hamvaikra.

Vándor

NYÁR A PARTON

– Hahó! – hallatszott egy női hang a diófa alól. – Merre vagytok? Ide hozzám!

Elsőnek a szomszéd kertből egy barnára sült, lófarkas, fiatal nő érkezett, és lehuppant a székre. De nyomban megmozdult a folyó irányából is a délutáni forró nyári levegő. Három kölyök rohant fel nagy dobajjal a nádas felől az enyhe kapaszkodón, a két nagyobbak vizes volt a haja, fürdőnadrágja.

– Na, lesz kapsz! – mondta a szőke, sötét fürdőruhás Emma, miközben szétrakta a szalvétát, tányérokat. – Döme megtiltotta, hogy nélküle fürödjének a folyóban.

– Anyu, hol a száraz gatyám? – toporgott türelmetlenül a legnagyobb fiú.

– A virágos szatyorban, legfelül.

– És a hajszárító?

– A fiókban!

A két fiú felrohant a lépcsőn, be a házba, amelynek ablakából látni lehetett, ha jön az apjuk. A legkisebb körüljárta a nagy kerek asztalt, szemügyre vette a tálcát, amelyen kellemes fokhagymaillatot terjesztve lángosok tornyosultak, aztán kihúzott egyet alulról, és beleharapott.

– Vehetél volna fölülről, sorban, mind egyforma. Nem kell mind összefogdosni!

– Nem mind egyforma – mondta Kisbence. – A tetején kisebb.

Kriszti mosolygott.

– De kisfiam, nincs jelentősége – mondta az anyja. – Annyit eszel, amennyi jólesik. Csak figyelmeztetek, hagyj helyet a főtt kukoricának is. És apa is hoz valamit a kertből.

Kisbence visszatette a lángost, és elvett egy kisebbet.

– Ezt most ki eszi meg? – mondta bosszúsán az anyja.

– Majd a Hunor! – szolt vissza az öt-éves, és leült a lépcső aljára.

– Ő bizony nem, ha már beleharaptál!

– Akkor megeszed te! – felelt a kicsi, és elmerülten eszegetett.

– Látod, így van ez! – fordult Emma a barátnője felé. – Már ezzel a kicsivel se bírok. Csak tudnám, hogy kire ütött.

Kriszti mosolygott. Eszébe jutott a kislány Emma, aki az utcájukban megmászott minden fát, fehér cipőjével beletrappolt minden pocsolóba, megrugdosott minden fiút. Pedig anyukája igencsak kislánynak nevelte: a doktorné csinos kis kalapokban, fodros ruháskákban, szép fehér cipőkben járatta, ami azonban Emmáskát egyáltalán nem gátolta, hogy az utcában, ahol elérte a csengőt, becsengessen a házakba, és elrohanjon, mint a szélvész, vagy pillanatok alatt felmásszon a fára, és onnan dobálja meg az iskolából jövő fiúkat. Olykor a fiúk nem tudtak vele mit kezdeni – egy szalagos, csipkés, kalapos kislánynak hogyan lehet bosszút állni? El lehet verni? Aztán csak megtalálták az ellenszerét: ha el tudták csipni, elvették és összetaposták a kalapját, letépdették a szalagjait, összekenték a ruháját, sőt egyszer az egyik cipőjét, amelyet menekülés közben elvesztett, felvitték a legmagasabb fára; Emmácska nem mert felmászni érte, mert a nyárfa a tanító néni háza előtt állt. A doktorné nem tudott igazságot tenni, sejtette, hogy kislánya sem az ártatlanság mintaképe, hát panasztévés helyett inkább vett egy új kalapot, másik cipőt, sejtéseit meg eltette az emlékei közé, s évek múlva el is mesélte az unokáknak. És csak csóválta a fejét, amikor lányocskája ráemelte nagy kék szemét: *De mamácska, én igazán nem csináltam semmit, es-*

küszöm, semmit. Nem tudom, miért lestek meg a rossz nagyfiúk.

– Minden helyzetből ki tudta vágni magát, mint most a fiai – gondolta a gyerekkori barátnő, s aprókat kortyolt a hideg sörből.

Hogy hogyan lett Emmácska mégis zongoratanárnő, aki olyan lágyan tudta játszani Chopint, Lisztet? Mivel vette rá a doktorné? Rejtély. Ám közrejátszhatott az is, hogy amikor büntetésből szobafogságba dugta, feltette neki a gramofonra a Chopin-lemezt, azt hallgatta órákig. Dömet is ennek köszönhette, aki odavetődött egy hangversenyre, ahol Emma is fellépett, s azt gondolta: ezt a lányt meg kell ismernem. Majd később: vagy ő lesz a feleségem, vagy senki.

A történet azonban mégsem volt népmeseien sima. Döme özvegy édesanyja foggal-körömmel, kemény anyai meggyőzésekkel, száz ravasz érvvel védte doktorfiát a kis szőke tanárnő ellen, sok keserűséget okozva ezzel a fiataloknak. Végül egy szerdai napon, mintha csak egy anyakönyvi kivonatért sétáltak volna be a község házára, titokban megesküdtek; tanúnak az ott várakozók közül hívtak be két idegent.

A kert végében rövidnadrágos, félmeztelen, magas, szemüveges férfi tűnt fel. Karizmai megfeszültek a kosár súlyától, apró izzadságcseppektől fénylett a teste, mint a beolajozott testű római gladiátoroké.

A két nő egy darabig szótlánul nézte. Emma szólalt meg elsőnek:

– Na végre, csak hogy megjött!

– Szép férfi – gondolta ismeretségük óta ki tudja hányadszor Kriszti. – *Milyen szerencsés, soha nem kellett szenvednie ezért a szépségért. Mások agyongyötrik magukat egy kis izoméért, mégis jelentéktelenek maradnak, mint az exférjem is. Pedig egész életünket, minden pillanatunkat testépítésének rendelte alá. Dömének nem kell semmit tennie érte: nagyszerű csontozatot, izomzatot örökölt őseitől.* – Amikor Döme végigment a strandon, vagy térdig vízben állva lucskolta széles hátát, feszülő mellizmait, paskolva bemosakodott egy kis úszáshoz, aztán belecsobbant a vízbe, minden tekintet rajta csüggött. Emmát ez néha bosszantotta, de sokáig tudta kezelni. Törékeny természetével, kerkeded formáival, formás lábával, fenekével, dús szőke hajával még jól is mutatott a férje mellett, a jelenlétével, a saját látványával háritott. Kapcsolatuk átvészelt sok nyaralást, strandolást, víkendházukban rendezett bulit. Emma legalábbis sokáig rendben levőnek tartott mindent. Elfogadta azt is, hogy idővel Dömének külön útjai adódtak, nem volt kedve Emmával színházba, hangversenyre menni – Emma meg nem tudott lemondani róla, olyankor tanítványaival, barátnőivel osztotta meg az élményt. Még lelkiismeret-furdalása is volt, mert Döme ez idő alatt többnyire dolgozott, ügyeletet vállalt. Jól jön az a kis plusz – mondta, és Emma igazat adott neki.

– A barátnőm vak – gondolta Kriszti egy idő után. Ő, legalábbis úgy hiszi, gyanút fogott volna már.

– Krisztikém, hazaszállítod az én truppomat is? – kérdezte kedvesen Döme. – A gyümölcsöt, krumplit viszem. Ők beférnek hozzád?

Befértek; Botond éppen táborban volt.

A folyóban Döme nélkül is lehetett úszni, a szomszéd telkekről az ismerősök,

haverok azért csak átjöttek, a pálinka is előkerült, a sör is be volt hűtve. Volt, aki sajnálkozott, hogy a doktor úrnak vissza kellett mennie a városba, s volt, aki ártatlan humorral megkérdezte: elment legénykedni a doki? Az a sok csinos ápolónő! Emma mindig elvágta az efféle megjegyzéseket. Ám a hetek, hónapok alatt ez a korábbi visszatérés, a beugrás a kórházba és az éjjeli ügyelet is egyre gyakoribbá vált, sőt életük állandó része lett. Emma szóba hozta, hogy lassítani kellene. Hiányolják a fiúk, kamaszodnak, nehezen bír velük. És Emma az édesanyja halála után szépen örökölt, zongoraórái is hoznak valamit, nem szorulnak már ekkora hajtásra.

Döme igazat adott neki, kicsit lazított, aztán megint ment minden, mint régen.

– Én utána néznék – mondta az óvodás- és mindenkori barátnő jogán Kriszti. A legtöbb barátjuk már hallott ezt-azt egy ápolónőről, s ki-ki a maga szempontja szerint kommentálta a már nem éppen fiatal nő és az Adonisz-szépségű doktor ügyeleteinek nem fizetett tartalmát.

Emma meghallgatta Kriszti, de nem bízott ítézőképességében. Úgy találta, Kriszti a saját dolgában is tévedett: férje örökös távolléte idején nőre gyanakodott, aztán kiderült, hogy Laja edzésekre, sportolni jár. Igaz, Kriszti mégis beadta a válókeresetet: neki férj, társ, a fiának apa kell, nem vállalja a megszállott testépítő szeszélyei miatt az egyedüllétet.

– Itt vagyok máris! Éhesen, mint a farkas! Maradt nekem is valami? – kiáltott Döme, és leült a felesége mellé. Kisbence kivett a kosárból egy őszibarackot.

– Megmosni! – szolt rá az apja, és a kisfiú szó nélkül a csaphoz ment, aztán az apja térdére ült. Megjelent a két fiú is, száraz gatyában, száraz hajjal, tolokodtak, ki üljön az egyetlen üres székre. Döme rájuk nézett, és a fiúk pillanatok múlva már hoztak is egy-egy széket a felső teraszról.

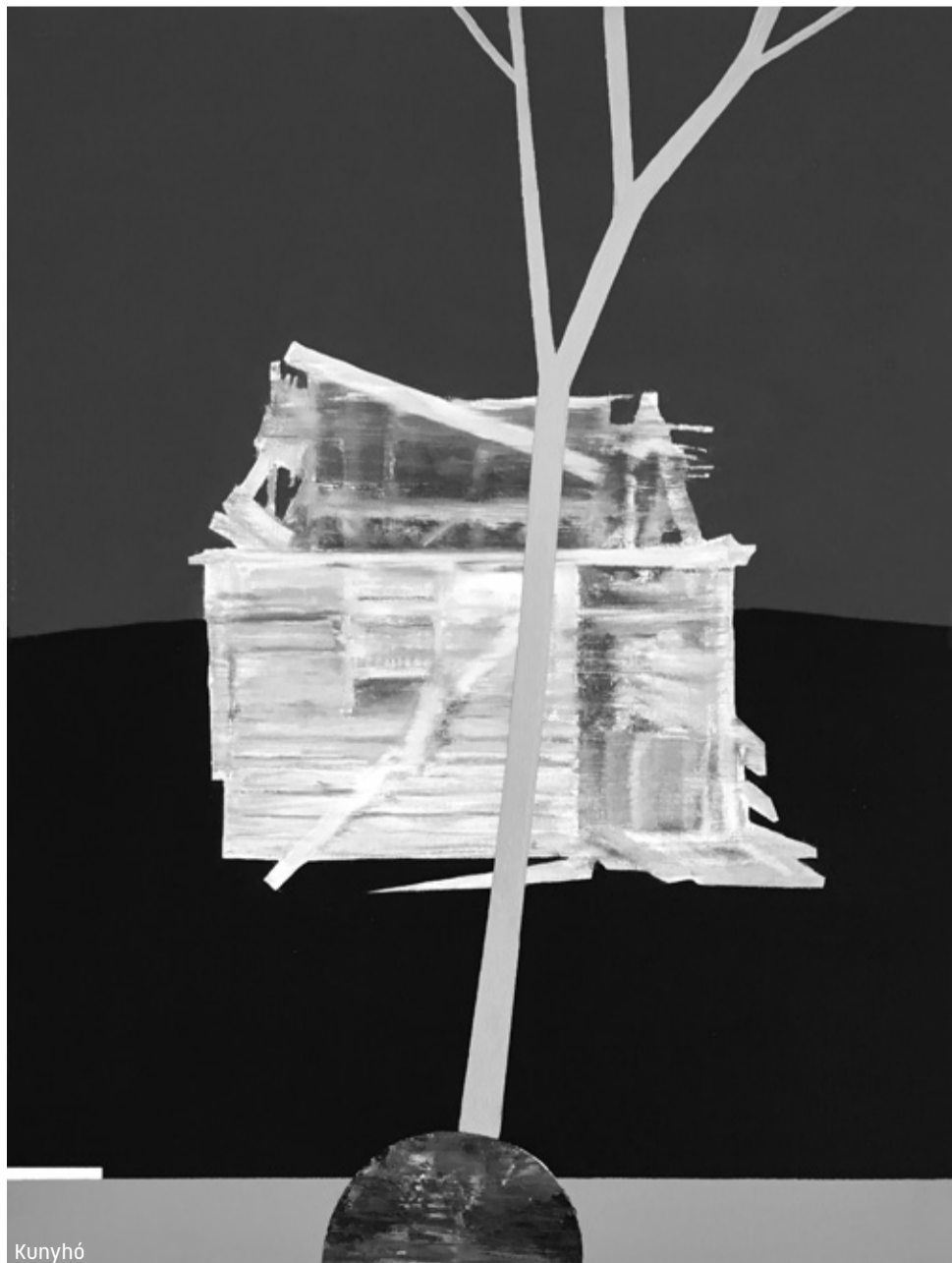
– Látod! – fordult Emma Krisztihez. – Erről beszéltem. Nála nincs vita, simán mennek a dolgok. – S arra gondolt, helyes volt a döntése.

Azon a nyárvégén az Adriáról érkeztek haza, Döme a kocsival szerelőnél volt, Emma meg elment a férje fizetéséért. A bérelszámoláson szabadságolások csend volt, még sokan nyaraltak. A negyedik emeleten az üveglablak mögött ülő pénztárosnő ismerte Emmát, s amikor meglátta, hátrakiáltott: A doktor úr borítékját kérem!

A néptelen folyosó visszhangzott a hangjától. Rögtön utána valahol egy ajtó mögött nagy robajjal felborult egy szék, lezuhant valami; futólépések közeledtek, majd kicsapódott egy ajtó. Az ajtókeretben magas, fekete hajú nő jelent meg, fehér ápolónői ruhájából kidagadt a keble, vérvörösre festett szája, fültől fülig érő boldog mosolya betöltötte az egész arcát. Emma később újra meg újra átgondolta azt a néhány pillanatot, és úgy fogalmazta meg önmagának is, Krisztinek is: az egész nő és körülötte a levegő, a fény, tán még a porszemek is – minden vibrált. Amikor pedig meglátta, hogy nem az jött, akit várt, szinte lefagyott mindene, a rengő keble, a vérszínű szája, a mosolya, megtorpanó mozdulata, körülötte a levegő, a beáramló fény, tán még a porszemek is.

A két nő összenézett.

Emmának tálcán érkezett a felismerés. A pénztárosnő zavartan fecsegett.

Kunyó

– Itt kérem aláírni. A boríték le van zárva, de tessék csak kinyitni, átszámolni. Biztosan rendben van, de a bizalom nem mindig elég, mert ugyebár sose lehet tudni.

– Köszönöm, nincs rá szükség – felelte Emma, és táskájába gyömösölte a pénzt. Míg a liftre várt, ismerősök köszöntek rá, ő gépiesen válaszolt, közben szinte szétrobbanó dühvel arra gondolt: hazamegyek, összecsomagolom a szennyeseivel együtt, és kidobom a lakás elé. Mire kiért az utcára, azt gondolta: azért

valamit mondanom kell neki, legalább annyit, hogy egy aljas, egy szemét, egy ócska strici. Mért akart három gyereket? Mondja a szemembe, hogy megunt! Ha legalább egy csinos, fiatal nővel hetegne! De ezzel a trampli tehénnel?! Erre akar engem lecserélni?

No és mit mond a fiúknak? Hogy apátok megcsal? Mit jelent ez nekik? Megértenék? Milyen magyarázat lenne megfelelő? Hiszen imádják az apjukat!

Eszeveszett tempóban járt körbe-körbe a parkban, míg végül hányingere tá-

madt, fájni kezdett a lába. Attól tartott, összeesik.

– Aki még nem fürdött, jöhet velem a strandra! – mondta Döme. Nyomban megindult a nyüzsgés. Kisbence felpatant, szaladt a labdáért, úszószemüvegért, Kriszti lerámolta az asztalt. Emma törülközőket hozott, Döme fürdőnadráért ment.

A két nagyobb fiú nem mozdult.

– Aha! – olvasta le őket azonnal az apjuk. – Ez bizony baj. Ezt meg kell beszélni. De most gyertek ti is.

A két fiú rohant végig az ösvényen.

Kriszti és Emma utolsónak maradtak.

Emma nem tette ki a férjét. Még csak nem is szólt a villanásnyi találkozásról. Várta, hogy Döme egy nap nem jön haza, cédulát hagy az előszobában, vagy valami hasonló, és elmegy magától. De Döme mindennap megjött, és hallgatott.

Emma közben újra meg újra átgondolta a válást. Hogyan osztanak meg a lakást, a kocsit, a hétvégi házat, kinek mekkora jutna a közösből? Mi lesz a fiúkkal? El kell szakítani őket egymástól? Kit kitől, ki marad vele, ki megy az apjával? Jól szervezett életükkel, iskolai sikereikkel, a focival, a tenisszel, a zeneórákkal mi lesz? Ki fizeti majd, és ki hozza-viszi őket? Néha ketten is alig győzik! Milyen lesz az élet egy vasárnapi apukával, és milyen a vasárnapi anyukával?

Egyre nehezebbnek érezte, hogy leüljön Dömével szétcincálni az életüket. Kriszti, egyébként a radikális lépések híve, azt mondta: Ha nem tetted ki a szűrét azon melegében, most már várd ki, hogy alakul. És Emmának sem volt biztató távlat, hogy Döme csak minden hónapban elegánsan leszámolja a gyerektartást, és azzal be van fejezve. Éli új világát. – *Nekem meg soha semmire se lesz időm, húzom az igát reggeltől estig, a keresetem sose lesz elég, harcolhatok kamasz fiaimmal...*

Nemcsak a napot, de az órát, sőt a percet is megjegyezte. Egyedül volt, csöngött a telefon.

A vonal végén bemutatkozott az ápolónő.

– A doktor úr nincs itthon – mondta Emma fagyosan, idegesen, és benyomta a diktafon gombját.

– Nem ő kell. Magát keresem.

– Engem?!

– Meg kell beszélnünk valamit.

– Semmi dolgom magával. Nincs megbeszélőnivalónk. – Emma úgy érezte, kiugrik a szíve.

– Hogyhogy nincs? Tudja, értette, ki vagyok?

– Egy ápolónő a kórházból.

– És a férje barátnője!

– És? Nekem ahhoz mi közöm?

– Nem fogta fel? Mondom még egyszer: a barátnője vagyok. A szeretője! Két és fél éve!

– És?

– Mi az, hogy és? Szándékozik végre már lépni? – Milyen ideges! – gondolta Emma, és ettől nyugalom szállta meg.

– Én? Mégis mit kellene „lépniem”?

– Beszélni Döncivel. Elválni! Elegem van ebből az állapotból!

– Elválni? Ez eszembe se jutott. Van otthonunk, három szép fiunk. Miért válna itt valaki?

– Mert ez így senkinek se jó! Se magának, se nekem!

– Nekem megfelel – válaszolta Emma anyagi nyugalommal. – Akinek meg nem jó, az tegyen róla.

És letette a telefont.

– Baj lehet, ha tőlem vár segítséget – mondta Kriszti. – Úgy látszik, *Döncije* nem akar *dönteni*. Most már tényleg kibőjtölöm.

– Hogy áll a lamúr? – kérdezte Kriszti a strand felé sétálva.

– Felmondott. Állítólag nagy jelenet is volt. Tán Bécsben kapott állást.

– Aha!

– És a Dönci hogy viseli?

Emma előremutatott, ahol Döme haladt Kisbence kezét fogva, és valami óriáshalról mesélt neki elmerülten.

– Még hogy *Dönci*! – kuncogott Emma.

Döme hátraszólt:

– Megtudhatom én is, min kacarásznak a hölgyek?

– Nem – válaszolt Kriszti. – Női dolgok.

Balkon

ÚGYSEM HINNÉD EL...

Jules számára a konyak nem csupán holmi ital volt, hanem időgép. Szűk szobájában is tartalékolta néhány üveggel a Gautier pincészet párlataiból. Behűtve fogyasztotta most is. Egy duplát húzóra legurított, ami után már kortyonként adta át magát az éjszakának és az emlékeinek. Kopottas foteléből figyelte az utcai reklámtáblák ámulatba ejtő neonfényeit, amelyek egy szempillantás alatt csillagokká változtak. Minden hörpintéssel egyre káprázatosabbnak látta a várost és a világot. Fel-tápaszkodott karosszékéből, és megindult. A macskaköveken bolyongva fűrkészte a legrövidebb utat kávéháza felé.

A Le Petit Parisien teraszán egy görnyedt, öltönyös úr, fekete kalapban. Szájából hanyagul lógott a cigarettája. Ahogy Jules-re pillantott, hirtelen úgy tűnt, mintha meg akarna szólalni, mégsem mondott semmit, csupán biccentett. Az elsápadt öreg főúr tekintete a férfira meredt. Rajta kívül senkinek sem szűrt szemet, hogy Jacques Prévert emésztje magát a kisszéken, Napoleon brandyvel a poharában. Próbálta lejegyezni gondolatait, de papírján

csupán a pernye hagyott diszkrét vonalakat. Olyan volt, mint egy festő elnagyolt skicce, amelyből még bármi lehet. A Montsouris parkban is számtalanszor időzött. Rendre a kis tó közelében, valamelyik padon ücsörögve várta az isteni sugallatot. Az inspiráció mégis mindig észrevétlenül érkezett. Ilyenkor maga elé meredt, és az élet dolgain merengett, ahogy most is. Jules kávéházában a szokásos tarka forgatag figurái vigadtak. Csupán Émilien figyelt fel arra, hogy a bárzongorista nincs a helyén, hiszen ő mindig a közelében üldögélt. Később kiderítette, hogy gyomorrontás miatt nem jött, ugyanis romlott kagylót evett egy környékbeli ócska étteremben. Szakács cimborája többször is óva intette attól a helytől, de nem lehetett bírni a muzsikussal. A mámoros újságíró kivül a többi ábrándozó alak észre sem vette, hogy senki sem zenél. A félhomályban egy jól öltözött, markáns, bajszos úr alakja rajzolódott ki. Lassan sétált be az ajtón. Bal karján aranyóra csillogott, jobb kezének kisujját pedig ragyogó pecsétgyűrű ékesítette. Kapi-

tánysapkáját a sarokba dobta. Hátrafésült hajkoronája és a barkója is viaszról fénylett.

– Egy Tennessee whiskey lesz, sok jéggel! – szólt szerényen. Hörpintett egyet hűsítő italából, és a zongorához ült. Amint leütötte az első hangot, a vendégek szinte önkívületi állapotba kerültek. Hirtelen mindenki rá szegezte tekintetét. Jules is révületbe esett. Kapkodta a levegőt.

– A konyak a hibás mindenért, ez egy délibáb! – ismételte félhangosan. Előtte azt hitte, hogy ilyen képzelgéseik kizárólag a sivatagban tévelygőknek lehetnek, kiszáradás előtt. Igaz, ő már rég nem volt szomjas.

– Ez nem álomkép, barátom. Az ott valóban Count Basie. Két napja kiplakátolták a képével egész Párizst. Zenekarával az Olympia színpadán koncertezett. Nekünk már sajnos nem jutott jegy, erre tessék... Felbukkan a semmiből. Ez is csak nálad történhet meg – szólt Frank Roletti őrmester, aki egy helyi útlevél-hamisítóval, Valentinnel koccintott egyet, mielőtt bekísérte volna a kisstilű szélhámost a csendőr-

ségre. Jules könnybe lábadt szemmel figyelt, hallgatta, ahogyan Basie szomorú és érzelmes dallamokat játszik, majd egyre fokozza a tempót. Megtáncoltatta a mulatozó népet és a csillagokat is az égen. Legurított még néhány pohárnyi amerikai tüzes vizet, majd az asztalok között botorkálva távozott. Örökkévalóságnak tűnt az az egy órácska, akkor, 1962-ben.

Jules hajnalban a fotelében ébredt.

– Csodálatos álmom volt – gondolta, miközben felfrissítette magát egy pohár jéghideg szódával.

Reggel ő nyitott. A főúr abban a tudatban szolgálta ki az első betérőket, hogy valóban csak fantazmagória volt az éjszakai hacacaré. Délutánra a zongorista is visszatért. Hangszere lábánál egy kapitánysapkába botlott.

– Góré, kié ez a fejedő? – kérdezte csodálkozva a zenész, aki még mindig verejtékezett kissé a romlott tengeri herkentyűktől.

– Úgysem hinnéd el – válaszolta Jules elképedve, majd kitöltött egy pohár konyakot, hogy ha csak egy pillanatra is, de visszaidézze a szédületes estét.

Agárdi Gábor

TRIANONI TÖRTÉNETEK

MENEKÜLÉS, ÚJRAKEZDÉS

1. rész

„Mint száműzött, ki vándorol a sűrű éjen át, vad fergetegben nem leli vezérlő csillagát” – Erkel *Bánk bán*jának sorai idéződnek fel bennem elsőként, ha azokra gondolok, akiknek a trianoni békediktátum következtében menekülniük kellett. E diktátum következményeként Magyarország elveszítette területének kétharmadát, magyar nemzetiségű lakosságának egyharmadát. Az elcsatolt ország-részekben élőknek dönteniük kellett: maradnak vagy menekülnek. Manapság már részletes kutatási eredmények állnak rendelkezésünkre Trianon politikai, gazdasági következményeiről, a menekültekre vonatkozó rendelkezésekről, a menekültek számáról, adataikról, ugyanakkor kevésbé ismerjük részletesebben az egyes családok sorsát. E sorozat célkitűzése, hogy egyéni, családi sorsok bemutatásával sikeres és küzdelmesebb túlélési stratégiákat mutasson be. Mi, magyarok összetartozunk. Ezt példazzák az életutak is, hiszen sokan leszármazottjai vagyunk azoknak, akiknek menekülniük kellett. Az ő félelmeiket, szorongásaikat hordozhatjuk magunkban, akár hetediziglen. Akiknek sikerült az újrakezdés, az ő történeteiket sikeres családi mintának tekinthetjük. A trianoni békediktátum következményei – mint látni fogjuk – nem csak az 1920-as évek elején készített menekülésre az anyaország területén kívül élő magyarokat, több kiutasítási hullám volt a Délvidékről.

Békeidőben azok indulnak útnak, akik vállalkozó szelleműek. A migráció alapvetően két okra vezethető vissza: gazdaságira és érzelmire. A tipikus vándorló a 20. század első felében is fiatal, egyedülálló férfi volt, gondoljunk csak azokra, akik Amerikában próbáltak szerencsét. Az érzelmi alapú migráció elsősorban a nőkre jellemző, amikor házastársukat követik egy új helyre. A korosztályok szerinti migráció szempontjából vállalkozóbb kedvűek a fiatalok, ugyanakkor azokra az idősekre is jellemző az elvándorlás, akik már máshol élő hozzátartozóik segítségére szorulnak. Kérdés, mennyire tudnak beilleszkedni az idegen közegbe.

A trianoni békediktátum miatti vándorlás kényszermigráció, nem egyéni életdöntés. Nézzük meg a számadatokat, hány embert érintett! Három és fél millió magyar anyanyelvű rekedt az új határokon kívül.

A Trianon 100 kutatócsoport kutatási eredményei alapján tudjuk, hogy négyszáz–négyszáz-húszezer ember vándorolt el eredeti lakhelyéről, sőt, Bruckner Éva négyszázötvenezerre teszi a menekültek számát.¹ Közülük

voltak, akiket kiutasítottak, lehetlenné tették boldogulásukat, mert nem akartak idegen állam polgáraiként élni. Őket nevezik Trianon árváinak. Ablonczy Balázs hangsúlyozta, hogy a magas képzettségűeket, állami tisztviselőket, katonatiszteket utasították ki. A magyar földbirtokosoktól elvették földbirtokaikat, bizonyos tisztségek betöltését 10 év helyben lakáshoz kötötték, amelyet ezekben az években lehetetlen volt bizonyítani.²

Ablonczy Balázs kutatási eredményei szerint kétszáz ezren Erdélyből jöttek, a Felvidékről csaknem kilencvenezeren, a Délvidékről hatvan–nyolcvanezeren érkeztek az anyaországba az elcsatolt területekről, vagonokban laktak éveken át.³ A vagonlakók nincstelenül érkeztek, mivel kiutasították őket. Már 1918 novemberétől kezdve, az első két hónap alatt ötvanezer menekült volt. Az Országos Menekültügyi Hivatal 1920–24 között működött – hangsúlyozta Ablonczy Balázs.⁴ Csóti Csaba kutatásai-
ból tudjuk, hogy az 1918 és 1924 között regisztrált menekültek 31 százalékát az 1919-ben, 34 százalékát pedig az 1920-ban érkezettek alkották. Vagyis a menekültek közel kétharmada, kétszázharminckétezer ember szűk két év alatt, 1919–1920 folyamán hagyta el lakóhelyét. Az összes nyilvántartott menekült 57 százaléka Romániából, 30 százaléka pedig (Cseh-)Szlovákiából érkezett,⁵ 13 százalék a Délvidékről. A Sajti Enikő kutatásai szerint az üldözések hatására az Országos Menekültügyi Hivatal kimutatása szerint 1918 és 1924 között 44 903 kiutasított, menekült és optáns hagyta el a délszláv királyságot, vagyis az ottani magyarság közel 10 százaléka.⁶

Ablonczy Balázs adatai alapján megállapítható, hogy nem minden menekült lett vagonlakó, mintegy negyven–ötvenezer ember élt vagonokban, és egyszerre nem tartózkodtak a vagonokban tizenhatezernél többen.⁷ Az optálás, azaz az állampolgárság, állampolgárság-váltás kérdései kapcsán az írásbeli kérvények beadási határideje a magyar és a szerb–horvát–szlovén állam között 1930. november 1. volt – hangsúlyozta Szűcs István Gergely:⁸ „Menekült az volt, aki csak a magyar állam segélyében bízhatott, optáns (állampolgárságért folyamodó) pedig az, akinek a trianoni döntés értelmében jogában állt, hogy az otthon maradt ingó és ingatlan vagyona feletti ellenőrzést visszaszerezze, vagy bejelentse arra való igényét.”⁹

A menekülteken kívül időről időre kiutasítottak más személyeket is, olyanokat, akik magyar állampolgárok maradtak, vagy nem volt meg a törvényben előírt helyben tartózkodási idő: például 1920-ban költöztek a Délvidékre.

Kiutasítottak továbbá olyanokat is, akik az állampolgárság-váltás időpontjának lejártáig nem cselekedtek, valamint az önhibájukon kívül hontalanokat is.¹⁰

1930. november 1-jén járt le a határideje annak, hogy el kellett hagyniuk Jugoszláviát azoknak, akik más országokba optáltak. A határidő lejártá után négyszáz magyar családot azonnal és kegyetlenül kiutasítottak. Egy apának, akinek a felesége haldokolva feküdt betegágyán, kislfia pedig tifuszos volt, szerb detektívek délelőtt fél 12 tájban kézbesítették a kiutasító végzést. Az apa nem akarta elhagyni az övéit, mire a detektívek erőszakkal lefoglalták, megbilincseltek, és így vitték a vonatra. Egy újvidéki családnál az asszony egyedül volt otthon, amikor megjelent náluk két detektív. Férje az üzletben tartózkodott, gyermekei az iskolában, és amikor azok 1 óra tájban hazaérkeztek, éppen annyi idejük maradt, hogy összekapkodjanak valamit, és vitték őket a vonatra. Óbecséről egy apát két gyermekével együtt olyan váratlanul hurcoltak el, hogy a szerencsétlen embernek a felesége, aki a közeli közsgébe ment rokona-
it meglátogatni, nem is tudott a kiutasításról, és odaát maradt szerb területen.¹¹

Egy sorstragédia

1931-ben nagy port vert fel egy kettős öngyilkossági eset Budapesten: 1931. március 10-én a Népszava a 7. oldalán tudósított a Rosenberg család tragédiájáról. Két nővér együtt indult a Dunába, hogy öngyilkos legyen, egyiküket holtan vetette partra a folyó, másikukat kimentették, de a kórházban meghalt. Az édesapa, Rosenberg Miksa 67 éves volt, írnoként dolgozott egy ügyvédi irodában, mivel a jogi egyetemet nem fejezte be. Szabadkán élték, 1927-ben kellett eljőnniük az állampolgárság miatt, magyar állampolgárok szerettek volna maradni, és azt a Délvidéken már nem lehetett. Öt leánygyermekük volt: Frida, Irén, Janka, Ilona, Erzsi. Frida Szabadkán az Általános Hitelbankban vezető tisztviselőként

dolgozott. Az anyaországban azonban nyomorogtak a gazdasági világválság időszakában. A lakbért fizetni nem tudták, a lányok kávéét vacsoráztak. Az Izabella utca 62. II. emelet 23. szám alatt laktak. A lányok az Erzsébet krt. 42. szám alatt, a Dohánytőzsdén dolgoztak.

Az öngyilkosságra készülő nővérekre a vízművek munkásai figyeltek fel, akik azt látták, hogy a havat taposva, egymásba karolva a két nő belevetette magát a jeges Dunába. A munkások kiabálni kezdtek, erre figyeltek fel a Margit hídnál állomásozó motoros rendőrök, akik a szigeti klubnál a vízben megtalálták az egyik nőt, elegáns fekete kabátjába – amely alatt mintás műselyem ruhát viselt – beleakasztották csákányukat, és a csónakba emelték. A másik nő elmerült, felbukkanni sem látták. A csónakban heverő eszméletlen nőnél mesterseges lélegeztetést alkalmaztak, majd a Margit hídnál átadták a mentőknek, akik beszállították a Rókus Kórházba, ahol elhunyt. Testvére holttestét 13 órakor vetette partra a Duna a Döbrentei térnél. Karórája 12 óra 5 perckor állt meg, teste mérgezés nyomait mutatta. Tehát a testvérek előbb megmérgezték magukat, utána ugrottak a Dunába. Rosenberg Irén 31 éves volt, Rosenberg Erzsi 21 éves. Búcsúlevelükben munkaadójuknak azt írták: „Anyagi gondjaink miatt megyünk a halálba. Támogassa szüleinket.” A Magyar Hírlap tudósítása szerint Böske Strommer Józsefnek, nagybátyjuknak is címzett búcsúlevelet, amelyben az alábbi állt: „Aranyos Jósikám! Arra kérek csak téged és testvéreidet, segíts szüleimen, ne hagyjátok őket szenvedni, úgyis csak a Jóisten a megmondhatója annak, hogy mennyit szenvedtek már ebben az életben. Ne hagyj el őket, segítsd hozzá őket az életben maradáshoz. Csókol Bözsi. Ui. Nagyon sajnálhattok bennünket.”¹²

Rosenberg Frida és Rosenberg Irén Schweitzer József és Fia Rákóczi út 80. szám alatt levő kerékpár-, motorkerékpár- és varrógépüzletében dolgoztak, és az ahhoz köthető Atlas Gépkereskedelmi Részvénytársaság tiszt-

Tóth Eszter Zsófia

viselői voltak három évig, de 1930. november 20-án egyszerre veszítették el munkájukat, kimerítették a munkanélküli-segélyt is. Új munkát nem találtak, mert az újságíró szerint kereslet csak az igazán fiatal és csinos, kezdő tisztviselőnk iránt mutatkozott, akik elvállalták a munkát akár 60, 80, 100 pengőért is. A nővérek trafikbérlettel próbálkoztak a Rákóczi téren, majd Ticsenszky Dezsőné dohánytőzsdéjébe társultak be. 450 pengőt fizettek havonta bérleti díjként, 250 pengőt a lakásért, ezenkívül volt 1500 pengő uzoratartozásuk. A kilátástalan, nincstelen helyzet okozta a tragédiát. A harmadik testvér, Rosenberg Frida, aki 36 éves volt, és egy pesterzsébeti kereskedő felesége, aznap este előkerült. Ő délben találkozót beszélt meg testvéreivel, de azok nem mentek el. Ezután megvette a délutáni lapokat, és azokból értesült a szörnyű tragédiáról, majd egész nap a városban kóborolt kétségbeesve, nehogy neki keljen a rossz hírt közölnie a szüleivel. A Budapesti Hírlap tudósítása szerint ez nem bizonyult igaznak, ő is öngyilkos akart lenni, de az utolsó pillanatban meggondolta magát, elfutott a Duna-partról.¹³ A gyászoló anyát így ábrázolta az újság: „Haja sárgán őszül. Jóságos kezén az éjt, napot egybetevő munka nyomai. Fáradt arcán az öt gyermeket fölnevelt anya barázdái, amelyeket a gond kubikolt az arcára. Szeme, mint a halálra sebzett madaré, fénylik, és az élet elvesztett értelmének szörnyűsége veszteségét tükrözi. Agyonkínzott, elfáradt testét rázza a zokogás, és a durva, egyszerű botot, amely a járásnál segíti, oly kétségbeesett öleléssel markolja, mint szívről elszakadt magzatait, akiket elragadott tőle a haramia élet.”¹⁴

E családnak, bármennyire is szerették volna, nem sikerült integrálódni a fővárosi létbe. Törekvéseik, szorgalmasságuk ellenére a gazdasági világválság gátat szabott annak, hogy élhető életet teremtsenek maguknak Budapesten.

Folytatása következik

¹ Bruckner Éva: Vagon- és barakkvárosok. A trianoni utódállamok menekültjeinek életkörülményei. Polgári Szemle, 13. évf. 2017. 1–3. sz. 243. <https://trianon100.hu/cikk/menekultadatbazis-a-trianon-100-honlapjan>. Közülük 15 ezret név szerint ismerünk, Dékány István kutatási eredményei alapján.

² <https://24.hu/tudomany/2019/06/04/trianon-menekultek-vagonlakok-megszallas-nagy-magyarorszag/>

³ Dékány István: Trianoni árvák. Csonka vágányon. Vagonlakók a Trianoni Magyarországon. (Film.) https://mta.hu/mta_hirei/trianon-arvai-106742

⁴ Csóti Csaba: Vagonlakók, barakklakók, menekültek. Rubicon, 2010. 4–5.

⁵ Ifj. Bertényi Iván beszámolója a Magyarország az első világháborúban konferenciáról. Századok, 2004. 1447.

⁶ https://mta.hu/mta_hirei/trianon-arvai-106742

⁷ Szűcs István Gergely: „A szükséglakások felét menekültek kapják...” Érdekkonfliktusok és előítéletek az 1920-as évek első felének lakásügyeiben Miskolcon. Korall, 2010/40. 114–133.

⁸ Szűcs István Gergely: Optálási jegyzőkönyvek mint a trianoni menekültkérdés forrásai. Századok, 2018/6. 141.

⁹ Új Barázda, 1930. november 4. 2. o.

¹⁰ Uo.

¹¹ Magyar Hírlap, 1931. március 10. 1. o.

¹² Budapesti Hírlap, 1931. március 10. 9. o.

¹³ Népszava, 1931. március 10. 7. o.

képzőművészet

A GRAFFITITÓL A VÁSZNKÉPIG

RICZ GÉZA MUNKÁIHOZ

Szombathy Bálint

1980-ban született Szabadkán, majd Szegedre költözik, ahol 2011-ben szerez diplomát a Szegedi Tudományegyetem Rajz-Művészettörténet Tanszékének képi ábrázolás szakán. Párhuzamosan foglalkozik táblakép- és murális festéssel. Elsősorban az urbánus művészet különféle leágazásai vonzóak. Pályájának térbeli kiterjedését a graffiti hozza meg a számára; alkot Európában nagyvárosokban, ugyanakkor a helyi közegben, a szülővárosában is otthagya festékszórójának a nyomain. Tevékenységére 2009-ben figyelek fel, meghívom a külhoni magyar képzőművészek budapesti biennáléjára, a Palme Házba, ahol az épület melletti terjedelmes kültéri falfelületen dolgozhat. Akkor már alapítója és elnöke a szegedi Sub Art Kortárs Művészeti Egyesületnek, amely a városi környezetben tevékeny ifjú alkotókat tömöríti maga köré.

Ricz kezdettől fogva másképpen viszonyul a graffitihoz, mint általában a névtelen „falírkászok”: a műfajba igyekszik bevenni a magasfestészet standardjait. Murális festményeit aláírja, mint ha csak vászonra alkotott volna, nyíltan vállalva a szerzőséget. Rövid idő alatt kialakult egyéni stílusát visszafojtott színhasználat, a fekete és a szürke kultiválása jellemzi, ami által drámai hangulatokat teremt, jelezve, magas fokú igényesség munkál benne. Képei legtöbbször lepusztult városi részleteket és azok kallódó embereit idézik, az utca ismeretlenjeit teszik meg főszereplőnek.

Programszerű tudatossággal igyekszik tágítani az utcai festé-

szet fogalmi kereteit, a következőket öntve szavakba: „A street art térnyerése a kétezres évek elejének legizgalmasabb művészeti jelensége volt. Hatalmas energiák szabadultak fel, ahogy a fiatal művészek rájöttek, hogy az utca művészete egészen más is lehet, mint festékszóróval festett betűk. Rengeteg új technika és ötlet született. Ez a graffitiscénában jelen lévő forradalmi hangulat rám is nagy hatással volt, és elkezdtem a saját technikáit és formai eszköztáramat kiépíteni. Ezeket az eszközöket emeltem át később a vásznakra, a festészetbe, amelyben a jövőm látom.” Festészeti munkálkodását később a régészeti feltárás technikájával hozza párhuzamba. A vásznon rétegezetten dolgozza fel a témát, külön gondot fordítva a tartalmi szálak idő- és térbeli kiterjesztésére. „Ezek a munkák mindig valamilyen személyes élmény feltárására tesznek kísérletet, vagy egy számomra fontos fogalomnak állítanak emléket. Ez a feltárás azonban nem fotódokumentáció jellegű. Valós események, élmények, terek, mindennapi hatások kollázsszerű feldolgozása, bizonyos képi elemek össze-/szétrendezése, csonkítása/kiegészítése, átírása a saját képi nyelvemre, ezáltal a valóság súlyával láttamozott, ezen formájukban soha meg nem történt emlékek megörökítése történik meg a vásznonak” – fejt ki korai művészi hitvallását.

Ricz azt a nemzedéket képviseli, amely egy roppant kiélezett társadalmi-politikai helyzetben érik felnőtté, fiatalon tanúja a korszakformáló európai társadalmi-politikai változásoknak,

Ismeretlen hős

közöttük Jugoszlávia megszűntének. Így szinte természetes, hogy a múlt eseményei és emlékei meghatározó szerepet játszanak a munkásságában. A művész hol termékeny nosztalgiával, hol a kiábrándultság keserűségével viszonyul saját és mások történelméhez.

Ricz oly módon szembeállítja a pusztulással, hogy az már-már

fájó. Művészetének érett korszakában nem annyira a bűnbe esett jelenkori ember alakját festi, aki a gonosz oldalára állva a romokban találja életének értelmét, hanem túlnyomórészt cselekedeteinek tragikus következményeivel foglalkozik, vásznonra víve őket holt tájakat ábrázoló képekben. A tetteket rendszerint nem látjuk, csak tetteinek következmé-

nyeit. Ricz úgy mozog ebben a sötét látványvilágban, mint valami helyszínelő, aki a romokban dőlt világ részleteire keres megfelelő – hangsúlyosan filmművészeti – rálátást, vizuális perspektívát. Úgy viselkedik, mint az idő hiteles, felkent tanúja. Világa nem kitalált, megálmodott, hanem nagyon is a valóságból fakad, és ebben a valóságban mindannyi-

Az emlékek túl gyorsan fakulnak I.

A régész

Csendélet napraforgókkal

an magunkra és környezetünkre tudunk ismerni.

A művész első nagy időszakát a Forum Könyvkiadó Intézet által 2018-ban megjelentetett *Peripheria* című kötete összegzi, címeben is jelezve, hogy képanyagának ihletője elsősorban a szülőföld. A szülőföld mint periféria, mint a nyugati világ déli pereme. A kötet korpuszának a korszakolása érinti Ricz munkásságának valamennyi fentebb jelzett válto-

zását, amelyek nem annyira stilisztikaiak, inkább tartalmiak. Mire a könyv megjelenik, a művész újabb élettérserét eszközöl, elhagyja a Kárpát-medencét. A helyváltoztatás megnyitja a tágabb nemzetközi kifutás lehetőségeit, jelentős kiállításokon szerepel, elismerésekben részesül az új (közép-)európai környezetben.

Az eredendő forrásoktól történő eltávolodás egyben közeledés is az ismeretlen értékek felé.

Úgy tűnik számomra, Ricz ebben a szellemben, pozitív felfogással viszonyul az életében bekövetkező arrább mozduláshoz. Ikonográfiáját továbbra sem adja fel, és hát értelme sem nagyon lenne egy esetleges látványos nyelvi újításnak, jellegében annyira egyedi, amit megteremtett. Korai éveinek élményvilága egy egész életre szóló útravaló, amire rá lehet építeni a későbbi tapasztalatokat.

Vanitas

2011-ben végzett a Szegedi Tudományegyetem rajz-művészettörténet szakán, majd 2013-ban az intézmény Bölcsészettudományi Karán szerzett mesterdiplomát. A hagyományos festészet mellett murálfestészettel és alkalmazott grafikával foglalkozik. Művészeti vezetőként olyan nemzetközi ügyfeleknek dolgozott, mint a Red Bull, Burn, Leica, Telenor, Audi és a Suzuki. Munkái Szerbiában, Magyarországon, Ausztriában és az Egyesült Királyságban számos művészeti folyóiratban és magazinban jelentek meg. Tagja a CTR-V művészeti csoportnak és a Salzburger Kunstvereinnak.

Kiállítások:

A világ minden táján számos kollektív tárlaton vett részt, több önálló kiállítása volt. Munkáit kiállították többek között Párizsban, Londonban, Bristolban, Münchenben, a dél-koreai Gimpo-siben, Buenos Airesben, Veronában, Spolettóban, Livornóban, Temesváron, Budapesten, Szegeden, Pécsen, Kecelen, Szabadkán.

Fontosabb díjak:

ArtSlant Prize Showcase-győztes (Amerikai Egyesült Államok) 2017-ben
Arte Laguna Prize-döntős kiállító (Olaszország) 2017-ben
Museu Europeu d'Art Modern-Figurativas, shortlisted (Spanyolország) 2017-ben
BEEP Wales Contemporary Painting Prize-döntős kiállító (Egyesült Királyság) 2018-ban
Combat Prize-döntős kiállító (Olaszország) 2018-ban
O.R.A. Prize-győztes (Olaszország) 2019-ben
Forum Képzőművészeti Díj (Vajdaság) 2019-ben

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Agárdi Gábor** (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)
- Antalovics Péter** (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
- Budai Ágota** (1996) tanár, műfordító (Szabadka)
- Csík Mónika** (1978) költő, író (Szabadka)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Ficsku Pál** (1967) író, szerkesztő (Budapest)
- Győri Norbert** (1980) szociológus, újságíró (Újvidék)
- Jász Attila** (1966) költő, író, szerkesztő (Tatabánya)
- Lódi Gabriella** (1978) magyar nyelv és irodalom szakos tanár (Topolya)
- Lovas Ildikó** (1967) író (Szabadka)
- Mészáros Zoltán** (1969) történész, főlevéltáros (Szabadka)
- Mirnicz Zsuzsa** (1940) író (Szabadka)
- Poós Zoltán** (1970) költő, író (Budapest)
- Serfőző Réka** (1996), az újvidéki BTK Angol Tanszékének mesterszakos hallgatója (Zenta-Újvidék)
- Szalma Brigitta** (1991) újságíró (Szabadka)
- Szárász Miklós György** (1958) történész, író (Budapest)
- Szerda Balázs** (1991) történelem-latin szakos tanár, népzeneész (Óbecse)
- Szombathy Bálint** (1950) kritikus, képzőművész, művészeti író (Budapest)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Vass Géza** (1959) történész (Szabadka)

Lapszámunkat **Ricz Géza** alkotásaival illusztráltuk.

ENYINGI TÖRÖK BÁLINT, SZABADKA TÖRVÉNYES URA (2.)

Dr. Mészáros Zoltán

Török Bálint Szabadkája

A mohácsi vész után hatalmi vákuum alakult ki, és az anarchia lehetőséget adott a „Homo Nigrának”, a „Fekete Embernek”, azaz Cserni Jovánnak, illetve ahogy a szerbek a legszívesebben emlegetik, „Jovan car Nenadnak” a fellépésére. Nem tudjuk pontosan, hogy mikor foglalta el Szabadkát, annyi azonban bizonyos, hogy Török Bálint csak másodjára tudta visszafoglalni. Ezután húzódtott Cserni Jován keletebbre. Személyéről igazából nagyon kevés tudható. Talán szerepe volt abban, hogy az oszmánok nem rabolták ki Szabadkát, amelyről annyit biztosan tudni, hogy 1526-ban ellenállt. Az is bizonyos, hogy Szabadkát valamikor 1526 őszén, esetleg késő őszén vette be, pontosabban azonban nem tudni. Az egyetlen korabeli forrás, Szerémi György információi sokszor nehezen értelmezhetőek, ami a kronológiai adatokra is vonatkozik. Szerémi írta, hogy egy alkalommal Török Bálint 300 lovassal érkezett Szabadkára, de akkor még nem volt ott Cserni. Valószínűleg Szegeden tartózkodott.

Gyakran elfeledik, hogy Cserni Jován voltaképpen a korszak anomáliáinak egyike, és a fellépése a magyar feudális és birtokrendszer elleni támadásként értelmezhető. Mindez Török Bálint birtokait érintette elsősorban, aki egyébként is nehéz helyzetben volt. Cserni Jován a déli részek ura akart lenni, sőt megütközött Törökkel is, és Csáki Lászlóval is, aki életét vesztette egy 1527 eleji, vélhetően márciusi csatában.

Török helyzetét bonyolította, hogy Magyarországon állást kellett foglalni, ki van a Habsburg uralkodó mellett, és ki támogatja Szapolyai (Zápolya) Jánost, hiszen a király, II. Lajos meghalt a mohácsi csatában. A legújabb kutatások alapján a lova megijedt valamitől, majd amikor két lábra ágaskodott, megcsúszott, és ráesett az ifjú és tehetséges királyra, aki vagy még ekkor, vagy ezután – mivelhogy nem tudott mozdulni – meghalt, a Csele-patak áradása már talán holtan találta, de az is lehet, hogy elárasztotta a súlyosan sérült királyt. Az bizonyos, hogy holttestét csak a patak apadásakor találták meg. Magyarországon ekkor az a törvény volt érvényben, hogy csak az lehet király, aki az országban született. Másrészt meg az országot a nemesek országgyűlései kormányozták, ez utóbbi Habsburg Ferdinándot választotta, így az ország kettészakadt, és a helyzet egyre inkább úgy alakult, hogy a keleti részek Szapolyait ismerték el királynak, míg az ország nyugati részén Habsburg Ferdinándot, akinek egyébként szerződések is voltak a tarsolyában, hiszen már Mátyás királlyal

szerződtek arra az esetre, ha nem születne törvényes fiú utóda, akkor a trón őket illeti meg. Így került Enyingi Török Bálint szinte megoldhatatlan helyzetbe, keletről a Zápolya-hívek, nyugatról a Habsburg-hívek, délről a törökök tartották nyomás alatt, ráadásul fenyegetést jelentett még a balkáni hívekkel érkező Cserni Jován a mintegy 10 000–15 000 katonájával. (Cserni csak szerbül tudott, ezért írt neki a király cirill írású levelet.)

Zápolya megtudta, hogy Habsburg Mária királyné mellé Pozsonyban gyülekeznek a főnemesek, és hogy Cserni Jován is oda húz. Pozsonyban a tét az volt, hogy országgyűlésnek mondják ki magukat, és hogy mások annak tekintsék őket, elismerjék Mária királyné öccsét, I. Ferdinándot magyar királlyá. Ez majd csak 1527. december 17-én történik meg, nagyjából fél év múlva, Cserni Jován halála után.

Török Bálint a leginkább megoldható problémával kezdte válsághelyzetének felszámolását. Kezdetben Cserni Jován ellen semmit nem tett Zápolya, mert Cserni Jován Zápolya szolgálatában állt, és északról visszatérve szerb királyságot akart létrehozni, erre utal, hogy „car”-nak nevezte magát, központul Szabadkát szemelte ki, amely szerény, de jól védhető várral rendelkezett, és a szabadkaiak védekeztek is az oszmán hadak ellen, amikor csak azok elhaladtak.

Am az is lehetséges, hogy Cserni Jován nem csak egy székhellyel rendelkezett, hiszen Szegeden is megfordult, és sokat tartózkodott a Temesvár közelében lévő kisvárosban, Csámában (Csoma, ill. Chama) is. 1527-ben Szent György napján gyűjtött sereget Szászvárosban. Alattvalói főleg szerbek, valamint vlachok, akik ugyanazt a vallást gyakorolták, mint a szerbek. Gyakorlatilag a szerb ortodox egyház részei, sőt ekkor még a vlach, ill. óromán szövegeket is cirill betűkkel írták. A hadsereggyűjtés után Cserni Jován csapatai az apáti átjárónál győztek, ami a Zápolya elleni háború kezdetét jelentette (márciusban). Ezután Szegeden Botos Márton közvetített közöttük és I. Ferdinánd között, amikor is Cserni Jován megígérte, hogy átáll, erről fennmaradt levelezés is. Ebben közli Cserni Jován – akit válaszában I. Ferdinánd a „Car” szóval illet –, hogy 15 000 katonája van, és ágyúkat akar, mert Újlakot vissza akarja foglalni, más megnyilatkozásaiból azt is tudjuk, hogy Szerém megyét is vissza akarta foglalni a törököktől. A királytól ágyút nem kapott, de kérték, hogy tartsa ellenőrzése alatt a területeit, ugyanakkor semmivel ne károsítsa a „keresztény” (értsd: katolikus) nemességet.

Május elején Perényi Péter erdélyi vajda indult Cserni Jo-

ván ellen, és az Arad vármegyei Szöllősnél, minden bizonnyal május elején, nagy csatát vívtak, amelyben Perényi súlyos vereséget szenvedett. Ezután kétféle érdekes levelezés is kezdődik. Egyrészt Zápolya és Perényi az erdélyi szász városoktól kérték fegyvereket, azaz pénzt fegyverre, másrészt Cserni Jován levelezett I. Ferdinánddal, szintén erősíteni akarta pozícióját és erejét Ezeket a leveleket még a Temesvárhoz közeli Csáma (Chama) városából küldte.

Ekkoriban dőlt el egész biztosan, hogy Zápolya Cserni Jován megsemmisítésére tör. Még márciusban kinevezte Cibak Imre váradi püspököt, hogy gyűjtsön sereget, ez májusig meg is történt. A csatára Szőgyfalva (Arad megye) mellett került sor június 25-én. Ezúttal Cserni Jován ellen elégnék bizonyult az erejük, és mivel Szabadka Török Bálint egyik legfontosabb birtoka volt, ezért némi tájékozódás után kihasználta a helyzetet. A szőgyfalvai vereség hatalmas károkat okozott „Chaar” Nenadnak, ahogy egy ekkori levelében nevezi I. Ferdinánd. Két forrás is 8000-es veszteségről számolt be, ami talán túlzás. Ezután kiderült, hogy I. Ferdinánd voltaképpen Cserni Jován csapataira számított, és a vereség után tovább biztatta.

Cserni Jován ekkor elhagyta Temesvár környékét, és észak felé vonult a Tisza mentén. 1500 gyalogossal és 500 lovasával Szegedet támadta meg, a szegediek védekeztek, július 22-én Szilágyi László házából meglőtték, és ez a sebesülés csaknem halálosnak bizonyult (hogy pontosan ki lőtte meg, arról megoszlanak a források). Ezután Tornynosra vitték, és az a háztulajdonos, akinél fekküdt, jelentette Török Bálintnak, hogy nála tartózkodik a sebesült Cserni Jován.

Török Bálint számára sokat jelentett ez az információ, hiszen Jovan Nenad többek között Szabadkát is uralma alatt tartotta egy ideig (ami Zápolyát addig nem érdekelte, hiszen akkor még Cserni Jován őt szolgálta), voltaképpen törvénytelenül, így boszúra szomjazott.

Értesülve arról, hogy Cserni Jován Tornynoson tartózkodik, halálos sebbel, hadseregétől elhagyatottan, Török Bálint, megérkezve a településre, lefejezte a már halott vagy haldokló Cserni Jovánt, ezzel szerzett érvényt birtokjogának. Egyes források szerint a félholtan heverő hadvezérnek maga vette fejét, más források szerint viszont mire megtalálta, már meghalt.

Cserni Jován harcosai új vezérükkel, Cselnik Radoszlávval Szerém megyébe, más források szerint az Oszmán Birodalomba távoztak. Cserni Jován fejét Török elküldte a Budán tartózkodó Zápolyának.

Tanácsstalanság a mohácsi vész után

A csata után Török Bálintot ismét Szapolyai környezetében találjuk. 1526-ban Székesfehérvárott az országgyűlés tagjaként ő is királlyá választotta. Szapolyai Török Bálintot azzal jutalmazta, hogy temesi ispáni rangot, valamint alsó-magyarországi főkapitányi tisztséget kapott. Csakhogy ez nem jutalom, hanem embert próbáló feladat volt.

Ez volt az a pillanat, amikor Cserni Jován, a „cár” fellépett, akit rövid időn belül legyőzött. Fejét Budára küldte Szapolyainak, ismét oldalt váltott, és a Habsburgok mellé állt. Ekkor már kezdett világgossá válni, hogy két hatalmi központ alakul ki, és két jelölt lesz a trónra. Habsburg Mária a férje halála ellenére királyné volt, és öccse, Ferdinánd igényt tartott a magyar trónra, ezt akadályozta Zápolya, amelyen eszközzel csak tudta. Török Bálint, miután kiiktatta Cserni Jovánt, a Habsburgok oldalára állt, és Buda várának bevételében is segédkezett. Ezután néhány évig Habsburg Ferdinánd szövetségese.

Ez az időszak alkalmasnak bizonyult a vagyona gyarapítására, a két királyjelölt háborúja viszont leginkább az oszmánoknak kedvezett. A nagy birtokszerzés közben szembekerült a Zrínyiekkel, akik fontosabbak voltak Ferdinándnak, ezért Török Bálint visszapártolt Zápolyához. A még zajló nemesi polgárháborúban Török így újabb birtoktesteket szerzett (Hunyad vármegye, Debrecen). Ez jelentette anyagi értelemben a karrierje csúcsát, a leggazdagabb főúrrá vált. Ugyan Zápolya mellett sem harcolt teljes erővel, mert a király oldalán is voltak érdekei, ennek ellenére János Zsigmond nagykorúságáig az ország egyik kormányzója lett (Fráter Györggyel és Petrovics Péterrel). Ekkor Budát a Zápolya-párt birtokolta. Ferdinánd szerette volna megszerezni a várat, de ez végül az oszmánoknak sikerült, Nagy Szulejmánnak.

A háborúk és a politikai cselszövések mellett jutott ideje másra is. Magyarországon Hunyadi Mátyás óta gyökeret vert a humanizmus. Ez egyrészt azt jelentette, hogy a művészetet támogatta, sőt a reformációnak talán nem, de a magyar nyelvnek és költészetnek meg bölcséletnek is pártfogója volt. Felesége is híres kertet építtetett. A nagynevű művészek közül Tinódi Lantos Sebestyén írt róla.

Török Bálint pillanatnyi nem teljesen stabil helyzete ellenére szó sem lehetett arról, hogy kihulljon az országos politikából. Birtokainak gyarapításáról gondoskodott, majd 1530-ban már Temesvár sikeres védelmével tűnt ki, ez volt a legnagyobb tette akkoriban. A vagyoni gyar-

apodásban felesége oldaláról több esetben Pemfflinger István segítette, ugyanakkor a felesége is komolyan részt vett az érdekérvényesítésben, és férje gyakori távollétei alatt szilárdul tudta irányítani a családi gazdaságot, majd a fogoly Török Bálint ellen indított perekben is helytállt. Ezenkívül Török Bálintot mintegy fél tucat nemesi család is segítette vagyoni szempontból is érdekes történetében.

Közben a fizetetlen zsoldosok, a szultán és az újra erőre kapó Zápolya (aki egy időre Lengyelországba menekült) újabb gondot jelentett. Ezekben az években Török Bálint, noha személyesen tárgyalhatott I. Ferdinánddal Prágában, megkeseredett, mert sem katonai, sem anyagi, sem erkölcsi siker nem érte, sőt Oláh Miklós, a humanista főpap egészen kritikusan írt róla, vagyoni vitájuk lévén. A legnagyobb baj mégis az volt, hogy senki nem tudta megállítani az oszmánokat, ill. a szolgálatukban bebetörő csapatokat. Török Bálint a biztonságosabb Nyitra megyébe költözött, ott is elhíresült a túlkapásairól, sőt a fegyverszünet ellenére területet is elfoglalt 1531-ben, és minden tartozást kíméletlenül behajtott. Az 1530-as évek elején többször merült fel, hogy Török Bálint átáll Zápolya oldalára, aki már szintén viselte a királyi címet, ugyanakkor az ország megosztása is szóba került.

Török Bálint 1536-ban kezdett tárgyalni Werbőczy Istvánnal, Zápolya János hívével, és átállt a másik oldalra, ebben I. Ferdinánd következetlenségei is szerepet játszottak. Ami Szabadkát illeti, Török Bálintot a Kis család segítette. Kis János 1528-ban a Török Bálint hűbéri birtokához tartozó Gesztes várnagyaként tevékenykedett. Működésével Török Bálint elégedett volt, és Veszprém, majd Somogy megyében kapott birtokot. János 1542-ben már nem élt, ezért Kis Ambrus vette át a szerepét Török mellett. Fogságba kerülése után, majd Fánics János társaságában urát próbálta szolgálni. Ferdinánd királyt próbálta érdekeltté tenni. Később Török Bálint fiait is szolgálta. A szabadkai Kis család a Török család egyik fontos támaszaként szolgált.

A művész Tinódi Lantos Sebestyén is hűséges szolgálója volt Török Bálintnak, az ő jelentősége azonban más, mint a Kis családé. A Kis család különféle ügyekben akár katonailag is fel tudott lépni, míg a művészről, aki egyébiránt nemes is volt, ilyen adataink nincsenek. Viszont Tinódi Lantos Sebestyén volt az, aki idealizált képet költött uráról, ami később még az *Egri csillagok* írójára, Gárdonyi Gézára is hatott.

Befejező része októberi lapszámunkban

AZ ELSŐ SZABADKAI ÓVODÁK

Vass Géza

A napóleoni háborúkat követően Európában már senki sem tudta útját állni a polgári eszmék terjedésének. A Habsburg Monarchia nyugati fele hamarabb hódolt be a haladó eszméknek, amelyek a keleti részeken csak az 1825-ös magyarországi országgyűlésen törnek utat maguknak. Az ezt követő reformkorban vetődött fel először az iskoláskor előtti intézmény létesítésének lehetősége. Az első kisdedóvó intézet megalapítása Magyarországon 1828-hoz fűződik, amikor Brunswick Teréz grófnő saját költségén Budán megnyitotta Kelet- és Dél-Európa első óvodáját, ezzel egy évvel megelőzve Franciaországot, kettővel Ausztriát, haddal pedig a német tartományok többségét. A bécsi udvar támogatását is élvezve, Buda külvárosában, édesanyja házában, saját költségén megnyitotta és felszerelte az Angyalkert nevű intézetet. Budán és Pesten 1829 után egymás után nyíltak meg az óvodák. Magyarországon 1834-ben már 13 ilyen intézmény működött. Ugyanebben az évben megalakult a Kisdedóvó Intézeteket Magyarországon Terjesztő Egyesület. Szabadka 1847 decemberétől tagja az egyletnek. Az országban 1844 folyamán 58 óvoda működött, majd számuk 1818-ra 89-re, 1859. június 1-jéig pedig 117-re nőtt.

Működésük első éveiben nem létezett az iskoláskor előtti intézmények munkáját szabályzó rendelet. Az első próbálkozás 1870-ben Eötvös tanügyminiszter alatt történt, de Szathmári Károly parlamenti képviselő törvényjavaslatán át egészen 1888 októberéig az óvodák kérdése nem jutott a képviselőház elé. Csak 1890-ben kezdődtek meg a törvényjavaslat kidolgozásának

előkészületei. Az országgyűlés 1891 tavaszán fogadta el, és április 28-án lépett jogerőre.

Mivel Szabadka is az Osztrák–Magyar Monarchiához tartozott, az iskoláskor előtti intézmények fejlődése és a kisgyerekek gondozására tett magyarországi lépések értelemszerűen itt is érezhetőek voltak. Az Angyalkert megnyitása után tizenegy évvel a szabadkai óvoda megnyitása irányában tett első lépések Grübler József nevéhez fűződnek. A városi tanács 1839. augusztus 13-án készült jegyzőkönyvének 2079. számú pontja arról árulkodik, hogy Grübler levelében kérvényezi a városnál egy óvoda megnyitását. Kérvényében leírja, hogy a Pesti Egyetemen pedagógiát hallgatott, és már több éve tanítoskodik. Több időt töltött a pesti óvodákban, azok szervezését és módszereit megfigyelve elhatározta, hogy ő is a legkisebbek nevelésével szeretne foglalkozni. Grübler Szabadka város tanácsához fordul anyagi segítségért, hogy tudását egy két hónapos tolnai szakmai továbbképzéssel gyarapítsa. A továbbiakban kifejti, hogy legkevesebb háromévi működésre szeretne szerződést kötni, amit a szükséges anyagi kiadásával támaszt alá. Magának 100 forintos fizetést kér, a gyerekek számára pedig, hogy télen ne fagyoskodjanak, 4 öl fát. A gyerekek kiszolgálását végző cseléd fizetésére minden gyerek évente 1 forint 30 krajcárt adna.

Grübler kérvényéről a városatyák az 1839. szeptember 30-ai és november 11-ei gyűlésen is tárgyaltak. A képviselők előtt egyrészt nem volt teljesen világos, mi is az óvodák szerepe, hogyan lehetne azokat megszervezni, másrészt pedig nem akartak

olyan intézmény megalapításába fogni, amelyből nem lett volna haszna az egész városnak. A Grüblerhez intézett válaszlevélben a testület arról ír, hogy teljesen meg van győződve az intézet szükségességéről, az ügyet azonban a választott közgyűléshez utalja véleményezésre. A városi tanács az intézmény megalapítása anyagi vonzatának kivizsgálására háromtagú bizottságot hozott létre. A bizottság munkájának eredményéről nincs forrásunk. A Grübler-féle óvodából végül nem lett semmi, mivel a tanács úgy ítélte meg, hogy előbb fel kell mérni az intézmény megnyitásának indokoltságát, hogy minden polgárnak véleményét kell nyilvánítania a kérdésben, ezért a döntést elodázták.

Mack György budai kereskedő 1843. augusztus 4-én fordult levéllel Szabadka szabad királyi város tanácsához. Ebben kérte, hogy vétessék fel helybeli lakosnak, hogy a városban *magánkisdedóvót és reálintézetet* nyithasson:

Tekintetes Tanács!

Az emberi élet első célja a boldogság, ezután törekszük nemük minden tetteiben, s ez lesz rugó-jává egész létünknek. Szerencsés az aki még gyermekkorában ismerni kezdi ezen malasztot, s mintegy folytatva férjfi korra jutva, a szerző mondásaként ké-szitheti az ahoz vezető utat.

E szempontból szerencsés az alopirt Tekintetes Tanácstól egy ilyen boldogító intézetre tér megengedését kiesdekelni, – ugyan is célja az alopirttnak, egy é városban fölötté szükséges gyermek ovó intézetet saját költségén, a lakásán alakítani, további célja az alopirttnak a kereskedői gyakornok és mesteremberek inassait hivatásukhoz tartozó minden szükséges real tudományokban célszerűen oktatni, a feltételek kevesek, és telyesithetők úgy mint:

1 ö A gyermek a Kisded óvó intézetbe felvetetnek havonkénti 20 pgő Krár fizetés mellett, magától ertetődvén hogy élelmezés a szüléket illeti.

2 ö Kereskedői gyakornokok – az annak üdejében alopirt által kihirdetendő rendszer szerint – fognak oktatni évenkénti 2 pgő ft díj mellet – úgy szinte

3 ö A mester inasok évenkénti szinte meghirdetendő rendszer szerint évenkénti 2 pgő f. fizetés mellett lesznek oktandók – úgy szinte

4 ö A mindkét osztálybeli fel-szabadult legények is oktatást nyerhetnek alopirtnál. –

Midön mindezek telyesithetése a tekintetes Tanácsot az eránt legalázatosabban megkérném: hogy a Szabad Királyi város lakosai sorába kegyesen felvétetni méltoztatnék – bizonyítványom I..III..III alatti előmutatása mellett maradtam

Szabadkán 1843 évi august 14ik napján

A Tekintetes Tanács legalázatosabb Szolgája Mack György

A városi tanács 1843. szeptember 18-ai döntése Mack Györgyöt ezentúl szabadkai lakossá nyilvánítja, ezenkívül a kisdedóvó intézet és reáliskola megnyitását engedélyezi számára. Mint a fentiekből láttuk, Mack saját lakásán, saját költségén nyitotta volna meg az intézményt, az óvodába járó gyerekek havi 20 krajcáros, a tanoncok pedig 2 forintos tandíjat fizettek volna.

A gazdasági tanács 1843. december 15-én kelt jegyzőkönyvében Kuluncsits István mint helybeli kisdedóvó intézet igazgatója szerepel, és megemlíti, hogy Mack György számára lakbérként évi 50 pengő forintot kellene fizetni.

Az 1844. január 22-én tartott tanácsülés napirendi pontjai között ismét szerepelt az óvoda kérdése. Ez alkalommal olyan döntés született, hogy az óvoda részére új elhelyezést kell biztosítani. A gazdasági tanács következő gyűlésén (február 9.) Josits Boldizsár helyettes polgármester és az építési felügyelő bejelentti, hogy megvizsgálták és az óvoda céljainak megfelelőnek találták Béliy Mátás magyarkanizsai lakos házát. Az épület három szobából, egy bolt-helyiségből, konyhából, padlásból, pincéből, fészerből, istálló-ból, egy kúttal rendelkező tágas udvarból áll, és a város költségén tűz ellen is biztosítva van. A pénzügyi tanács ülésén felvetődött a kérdés, hogy az intézményért fizetendő 100 forintot a város állandóan fizeti-e, vagy csak egy évre. A városi tanács válaszában az állt, hogy a szerződést ugyan csak egy évre kötötték meg, de az elkövetkezőkben is szándékukban áll az intézetet támogatni.

A gazdasági tanács 1844. május 10-ei ülésén Mack György kérvényét tárgyalták meg, amelyben a fentnevezett kéri, hogy az intézet részére az általa mellékelt árjegyzék alapján megrendelt bútorok árát térítsék meg. A kereskedőszellemmel megáldott Mack több alkalommal is befektette pénzét az óvoda felszerelésébe, a város pedig utólag rendszeresen jóváhagyta és kifizette számára a költségeket. A jelenlegi jegyzéken a következők szerepelnek: hat fenyőfából készült pad, egy számolóábla, egy ruhafogas, egy asztal és szék, két magyar és egy német ábécétábla, száz golyós számológép, ötven festett kép. Mack szerint szükség volt még négy dupla írópadra és két kisebb írópadra is, valamint szalmára a téli fűtéshez egyéb apró iskolai kellékekre,

ezenkívül ötszáz darab meghívójege nyomtatására is. A polgárok 1846-ban tartott gyűlésén az élelmiszerek és a fűtőanyag árának az 1844-hez viszonyított növekedését figyelembe véve az eddigi 12 forintos támogatást a képviselők 16 forintra emelték, mely összeg 1847-ben is érvényben volt.

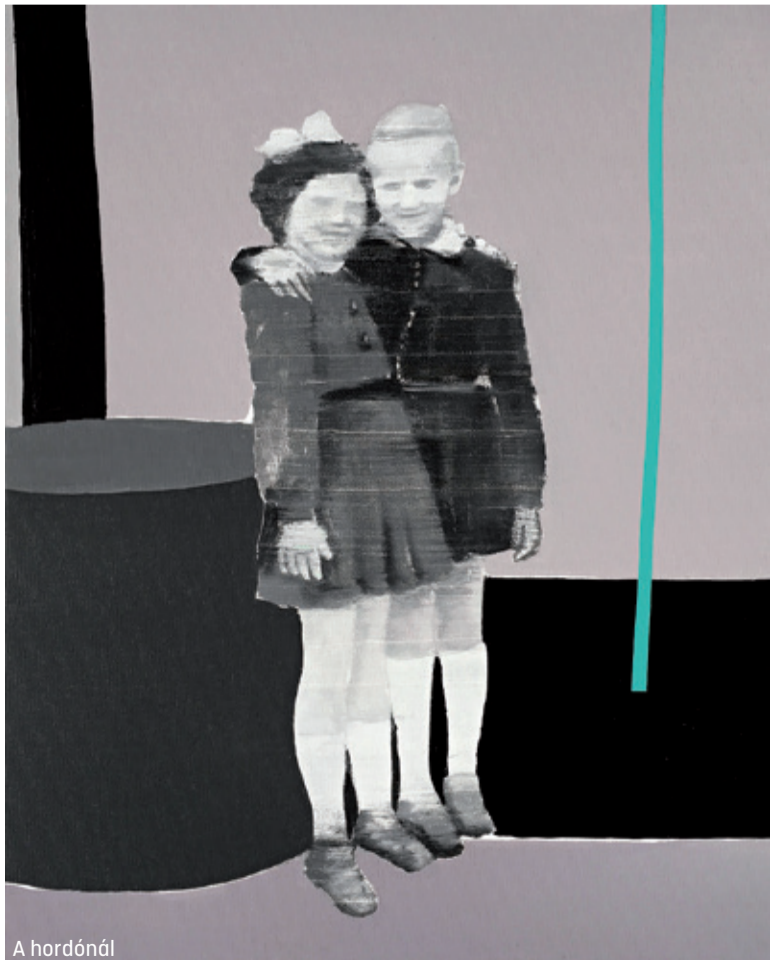
Mack óvodája a Béliy-féle házból Markovits Sándor városi kamarás házába költözött át, ezt 100 pengő forintért bérelték. A ház a Béliy-házzal szemben, a majdani városi kaszinó, a mai városi könyvtár épületének helyén állt. A gazdasági tanács Vojnits Gergely és Blagoevits István tanácsnokokat bízta meg azzal, hogy az óvoda működési feltételeit megvizsgálják. Az általuk 1848. március 10-én tett jelentésben arról számoltak be, hogy látogatásuk alkalmával 25-30 gyerek tartózkodott az óvodában. Mack állítása szerint régebben többen voltak, most pedig kérdés, hogy az óvoda fenn tud-e maradni a jövőben is.

Gyanúja beigazolódtott, mivel a következő évben, 1849-ben a Mack-féle óvoda megszűnt létezni.

Mack 1851. szeptember 10-én ismételtén kérvényezte az óvoda megnyitását, amit Antunovits Pál polgármester jóvá is hagyott számára, de a magasabb iskolahatóság az engedélyt megtagadta. A kérelem megtagadásának oka Radnits János városi ügyész megállapítása szerint az, hogy Mack képesítése nem felel meg az újabb rendeletek szabályainak, így 1851-től megszűnik a munkaviszonya, óvodát pedig sehol sem nyithat.

Miután 1849 februárjában a Mack-óvoda megszűnt, az elkövetkező tíz évben nem is nyílt és nem is működött óvoda Szabadka területén.

Tíz év szünet után, 1858. augusztus 16-án a szabadkai óvodák történetében új korszak vette kezdetét. Azon a napon, mint ahogy erről az 5412/25 számú határozat tanúskodik, a Flatt András polgármester vezetett közgyűlésen Czorda Bódog ügyvéd javasolta, a városatyák pedig ezt egyhangúlag elfogadták, hogy a város saját költségén nyisson óvodákat. Tekintve, hogy az óvodák rendkívüli jelentőséggel bírnak az eljövendő nemzedék nevelése terén, valamint, hogy Szabadka nagyságát, gazdasági jelentőségét tekintve legalább négy óvoda megnyitására kellett gondoskodni a városatyáknak. 1859 év őszén megnyitották az első két óvodát. Az első két igazán képzett nevelő Sámuel Ferenc és Bodolszky Lajos (1865-től Völgyire magyarosította nevét), akiknek az emléke ma is él Szabadkán. A harmadik óvoda 1860-ban, a negyedik pedig a következő évben nyitotta meg kaput.

A hordónál

esszé

PANOPTIKUM

MIRE GONDOL KAMILLA?

Találtam egy képet a Fortepanon. A hölgy, Lasztoméry Kamilla, jó ismerősöm, bár sosem találkoztam vele. A férje, Barbjerik Ferenc, szenvedélyes amatőr fotográfus volt, mondhatnám azt is, hogy a pesti Terézváros képi krónikása. A Dessewffy utcában laktak, a férfi munkahelye pedig a Magyar Újságírók Országos Szövetségének Andrássy úti székházában volt. A Fortepan gyűjteményében egész sereg remek képet találjuk: borongós téli és őszi hangulatok, ködös utcák, halpikkelyekként fénylő macskakövek, autóbuszok, füstölő-párálló aszfaltozó gép körül félmeztelen munkások, szinte érezzük a kátrány keserű szagát... Szívesen fényképezte a családját, a feleségét és a két kislányát is. Csorgó konyhai csapnál, erkélyen, borostyánnal benőtt függőfolyosón, az őszi terézvárosi búcsúban, újságárusnál... A legtöbb fotó az 1950-es és 60-as években készült, Budapesten, de a szerelem más tájakon és korábban bontakozott ki. Mindketten Miskolcon születtek az 1920-as években. Ferenc már gyerekként is fényképezett, és a képeken hamar feltűnik Kamilla, iskolai hajókiránduláson, profi tornászgyakorlat közben, huszáregyenruhában...

Amikor a Fortepanon kutakodva egyszer csak felismertem őt, eltöprengtem, vajon melyik képes újságot olvashatja a strandon Lasztoméry Kamilla. Elkezdtem utánabogarászni, és a következőket derítettem ki.

A fotográfia 1943 nyarán készült, amikor a budapesti Uránia, Rádus és Átrium filmszínházakban bemutatták a *Münchhausen* című, akkoriban igen csak grandiózusnak tartott filmet, amelyet a hatalmas német filmcég, az UFA gyártott és forgalmazott, rendezője pedig Josef von Baky, vagyis a magyar Báky József volt. A Magyar Film című újság 1943. szeptember 9-i számának első és hátsó címlapján is a film egy-egy fotója szerepel, és a lapban két egész oldalt szántak „a fennállásának negyedszázados évfordulóját ünneplő UFA jubileumi filmsodájának”.

Nem láttam a filmet, de igaz lehet mindaz, amit a hajdani újságíró lelkesen összehord. „Baky József rendezése büszkévé tehet minden magyart. Nagyvonalú, bravúros és kiforrott művész, alkotásának minden részletében. Bár a revüfilm jellegzetességei uralják a filmet, mégis vidámsággal és mondanivalóval tudja megtölteni, sőt az ötleteknek olyan sorát találjuk a film pergésének folyamán, ami magában véve is csúcsteljesítmény.”

Lássuk hát, mi mindent tudhatunk meg a filmművészet eme csodájáról!

Az 1943-as magyar filmes újság cikkírója nem említi, ami a film német honlapját böngészgetve gyorsan kiderül, hogy a művet a náci propagandaminiszter, Joseph Goebbels rendelte meg az UFA-nál. A nem titkolt cél az volt, hogy bebizonyítsák: „a német géniusz is képes mindarra, amire Hollywood, a zsidó amerikai filmipar, a Metro-Goldwyn-Mayer”. Tömegek, lenyűgöző trükkök, hihetetlen látványvilág, grandiozitás. Állítólag az 1939-es év óriási sikerű hollywoodi „nagy dobását”, az *Óz, a csodák csodája* című fantasztikus musicalt és Korda Sándor *Bagdadi tolvajának* lenyűgöző képi világát akarták vele túllícitálni.

Megleپő állításokkal is találkozom.

„A Sztálingrádnál elszenvedett szörnyű, sokkoló veszteségeket kívánták vele ellensúlyozni.” „A náci német vezetés így kívánta elterelni a figyelmet a szörnyű valóságról, arról, hogy a háború vesztesre áll.” „A népaütőt gyártó Harmadik Birodalom eme nagystílú

népfilmje a maga erotikus jeleneteivel a háború következtében mutatkozó demográfiai hiátust lett volna hivatott gyógykezeltetni.” A monstre alkotás Hitlernek állítólag csöppet sem nyerte el a tetszését, mivel nem illett bele a felsőbbrendű puritán északi fajról alkotott elképzeléseibe. Némely források tudni vélik, hogy dühösen adta ki az utasítást az elkeseredett Goebbelsnek: „Kästner soha többé ne kapjon állami megrendelést!” Erich Kästner 1923 és 1933 közt Berlinben élt, és a kor egyik legmeghatározóbb írója volt. Versei, cikkei, kritikái, ismertetői, riportjai hetente jelentek meg a legnagyobb lapokban, leg híresebb műveinek egy részét is megírta már, az *Emil és a detektívek* című regényéből film is készült. A könyvből Németországban kétféle példány fogyott, és közel hatvan nyelvre lefordították. Amúgy az író nem volt a náci kezeltje, az írószövetségből kizárták, a Gestapo többször is kihallgatta. Hitler – mint fentebb idézett dühös kifakadása is bizonyítja – nyilván tudott róla, hogy a *Münchhausen* forgatókönyvírója (Berthold Bürger álneven) nem más, mint Kästner.

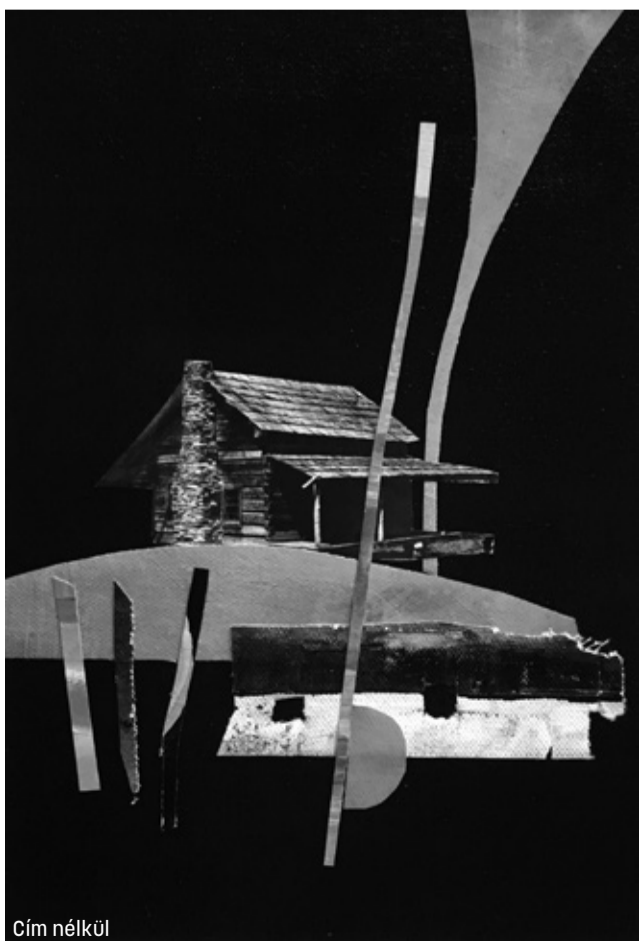
A világháló filmes archívumaiban kurkászva sok-sok fotót találhatunk, amelyek bizonyítják, hogy az UFA alkotása valóban elképesztő látványosság lehetett, egy-egy jelenet talán még ma is elkápráztathatja a nézőt. Nem spóroltak semmivel, múzeumokból kölcsönözött meissenai porcelánok, több száz éves eredeti keleti szőnyegek, indiai elefántcsont faragások... A forgatás során az orosz cári és a szultáni palotában nem kellékeket, hanem valódi arany étkészleteket használtak. A felmérhetetlen, megbecsülhetetlen értékek miatt gépfegyveres SS-ország biztosította a forgatási helyszíneket, néhol a tömegjelenségek statisztái is SS-legények voltak.

A Magyar Film újságírója 1943 nyarán – a kurszki tankcsata és a szövetséges erők szicíliai partraszállása idején – minek örvendezik a filmbemutató után?

„A németek és magyarok közötti rokonszenvről tesz tanúságot a tokaji borról beleszótt néhány mondat, melyet a közönség külön tapssal honorál.”

Hadd idézzek még egy passzust a film 1943-as ismertetőjéből. „Egy szépséges leányzóval találkozunk mindjárt a film elején, aki ugyan menyasszony, mégis egy menüett tartama alatt beleszeret a titokzatos múltú báróba. Neki meséli el hát elsősorban kalandjait, hogy a leányt vőlegényéhez visszavezesse. Casanova, ki szintén megjelenik a filmen, elszégyellheti magát Münchhausen sikerein. Katalin cárnőt is meghódítja, kinek udvarában a pompának olyan fokát látjuk, ami bizton meghaladja a történelmi valóságot is. A szultán háreme sem szűkszavúbb. A válogatott háremnők versengenek a szemképráztató díszletsodákkal. Velence sajtósága világa a Canal Grandé vízi ünnepélyének gazdságában teljesedik ki.”

Mindez érdekes, de engem most mégis más érdekel. Látom ezt a szép, fiatal nőt, ahogy hason fekszik a strand pázsitján, szinte érinthetném a bőrét, érezni vélem a test langyos tapintását. Már a név is muzsikál. Illatos mezőket idéz, réti virágokat, meg persze Krúdy Gyulát, felvidéki polyák grófokat, Lubomirszky herceget, Lublót és Ólublót, kísértetjárta romvárait, szepességi alkímista tudós doktorokat, a podolini Róka vendégfogadót... Vajon ez a szép szőke nő mire gondol? Hol jár az esze abban a pillanatban, amikor a celluloidon zajló kémia megállítja az időt? Lejebb téved a tekintete? Észreveszi az apróhirdetéseket? Elgondolkodik, vagy fel sem figyel rájuk, olyan köznapiak ezek a szövegek, amilyeneket magam is találok a *Münchhausen* filmről szóló beszámoló mögött. „ŐSKERESZTÉNY fiatal üzemmvezetőnő gyakorlattal üzemmvezetői állást vállal.” Egy másik ugyanabban a lapszámban: „ÜZEMVEZETŐI vagy GÉPÉSZI ÁLLÁST vállalna PERFEKT SZAKEMBER. • Értésítést kérem: »őskeresztény« jeligére a kiadóhivatalba.”

Cím nélkül

EZT A KABÁTOT KERESTE

Jon McGregor

Bejött, és ezt a kabátot keres- te. Azt mondta, az apjáé, aki a buszon felejtette még a múlt héten. Hosszú ideig írta körül. A halszálkamintás jelzöt használta. Azt mondta, egy- fajta fakó mohazöld színű. Vagy mégis inkább fakó zsá- lyazöld, de olyan, mint a fakó sötét zsályazöld, barna ár- nyalattal. Megkérdezte, is-

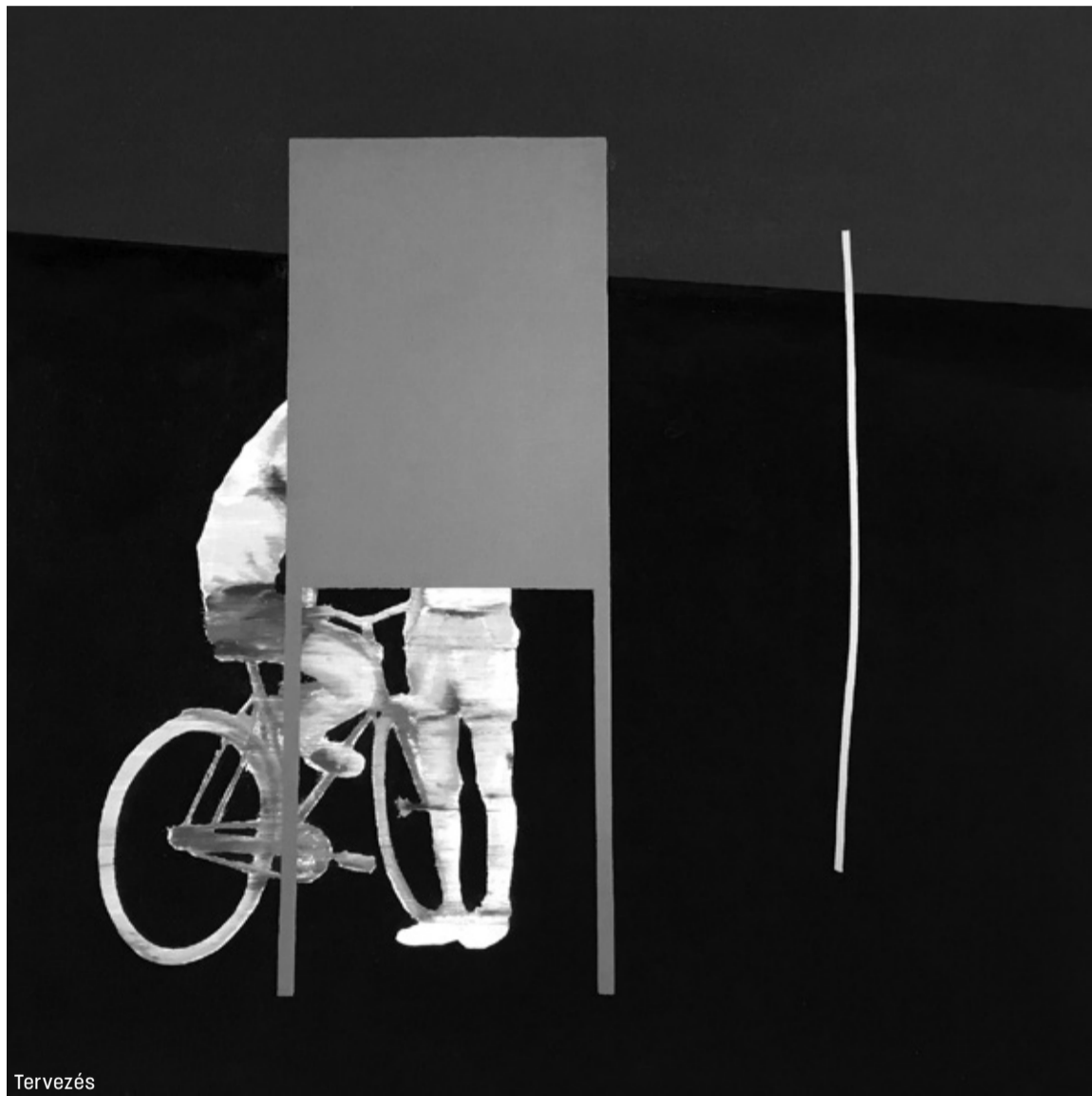
merem-e a színt, amire gon- dol. Azt feleltem, hogy azt hi- szem, kapiskálom. A kezét a pulton pihentette, és megpró- bált mögém pillantani, ahogy azt az emberek teszik, mint- ha azt hinnék, rejtegetek va- lamit. Azt mondta, a gombok márványosak, és egy darab hiányzik belőlük, a bélés na- gyon sötét tengerészkek színű,

az egyik karjánál pedig el van szakadva a szegélye mentén. Megkérdezte, megfelelőnek tartom-e a szegély kifejezést férfiruházat körülírására. Azt feleltem, hogy ehhez nem tu- dok hozzászólni. A buszon fe- lejtette az apja az előző héten, közölte újra, egy szerdai na- pon. Tartozott hozzá egy öv is, de az talán már nincs is meg,

mondta. Átnyújtottam neki a megfelelő formanyomtatványt a pulton, és megkértem, tölts- ki a nevével, címével és tele- fonszámával. Közöltem, hogy a többit elintézem én. Azt is mondtam, nem hiszem, hogy van most valami az irodában, de utána tudok érdeklődni. Úgy nézett a nyomtatványra, mintha nem tudná elolvasni. Azt mondta, biztosan szerdai napon történt, és úgy gondol- ja, a kabát a Burton'sból volt. Megkérdeztem tőle, tudja-e, melyik buszon hagyták el a kérdéses ruhadarabot. Azt vá- laszolta, hogy nem tudja. Va- lamikor a reggeli órákban tör- téntetett. Amikor beszéltek, az apja azt mondta neki, a ba- rátaival találkozik ebédre, te- lefonon beszéltek, múlt szer- dán. Abból, ahogy beszélt, úgy éreztem, le kellene ültetnem. Megkérdeztem tőle, volt-e az édesapjának bérlete, ő bólin- tott, mire én elmondtam neki, hogy abban az esetben nem valószínű, hogy fél tíz előtt a buszon lett volna. Elcsodálko- zott. Erre azt mondtam: akkor már sikerült is leszűkítenünk, nem, kedvesem? Megpróbál- tam mosolyogni. Ő nem mo- solygott. Megkérdeztem, vol- tak-e valamilyen értéktárgyak a zsebekben. Azt felelte, nem tudja biztosan. Felvette a tol- lat. Azt mondta, a felső zseb- ben tollak vannak, a mellzseb- ben. Elkezdte leírni a nevét és a címét. Valamilyen Kathryn. Ipszilonnal. Szép név volt. Il- lett hozzá. Nagyon sötét, fe- kete haja volt. Közöltem vele, hogy ha leírja az elérhetőségét a nyomtatványra, utána tu-

dok nézni az ügynek, és vala- ki majd kapcsolatba lép vele. Biztosítottam, hogy nagyon jó leírást adott, és biztos vagyok benne, hogy ha a kabátot le- adták, elő fogjuk keríteni az édesapjának. Addigra már egy másik ügyfél is várakozott. Rendszerint soha nincs másik ügyfél. Közöltem vele, hogy valaki kapcsolatba fog lépni velem, amilyen hamar csak le- het, ha leadták a kabátot. El- mondtam, hogy sajnálatos mó- don ezekben az időkben, ami- ket élünk, satöbbi. Megkérdez- te, említette-e, hogy hosszú kabátról van szó. Ezt is feltéte- leztem. Egészen eddig ért neki, mondta, miközben a térdére mutatott, de sokkal magasabb, mint én, rajtam még hosszabb lenne. Belekezdtem valamibe, de végül nem fejeztem be. Ad- digra már kész sor állt a helyi- ségben. Nálunk soha nem szo- kott sor lenni. Azt mondtam, remélem, sikerül megtalál- nunk a kabátot, és hogy valaki majd jelentkezni fog. Ő azt fe- lelte, hogy a gallér barna volt. Próbálta felidézni az anyag ne- vét. Az a hogyishívják, mint a kifordított bőr, ki kell kefélni, puha a tapintása, és olyan a szaga, mint a bőrnek, de puha, ha végigsimítod a kezeddél, és nyomot hagy, ha rossz irányba simítod. Megkérdeztem, hogy az antilopbőrre gondol-e, mire azt felelte, igen, ez az, antilop- bőr. Beleírtam a nyomtatvány- ba, hogy a gallér barna anti- lopbőrből készült. Aztán meg- kérdeztem tőle, tudok-e még valamiben segíteni.

Fordította Serfőző Réka

Tervezés

könyv

REFLEXIÓK NAPRÓL NAPRA

Tráser László: *Cédulák*. Aracs Alapítvány, Horgos, 2019.

Tráser László létrehozta a cédulare- gényt. A szerző 1940-ben született Szegeden, és 1967-től 1993-ig a Szege- di Orvostudományi Egyetem Társada- lomtudományi Tanszékének filozófia- és etikatanára volt. Ezzel párhuzamo- san oktatott főiskolákon, gimnázium-okban, 1993 óta pedig újságíróként dolgozik. Jelenleg a Magyar Rádió sze- gedi stúdiójának külső munkatársa. A könyvben olvasható céduláit, vagy ahogyan ő nevezi, a „napok hordaléka- it” előbb a Szegedi Lap közölte hatvan részben, majd 2013-tól az Aracs folyó- iratban olvashatjuk.

A cédulákra olyan információkat szokás feljegyezni, amelyeket nem sze- retnénk elfelejteni. Általában telefon- számokat írunk rájuk, vagy üzeneteket hagyunk egy-egy családtagnak. Ilyen- kor a cédula a hűtőre vagy jól látható helyre kerül. A cédulázásról a könyv- tári katalógus és a szótárkészítés jut- hat eszünkbe. A számítógépes korszak előtti módszer ma is fellelhető néhány

helyen. Valljuk be, sokan még ma is szívesen jegyzetelik cédulákra a fontos információkat a könyvtár olvasóter- mében azokból a kiadványokból, ame- lyeket nem vihetünk haza.

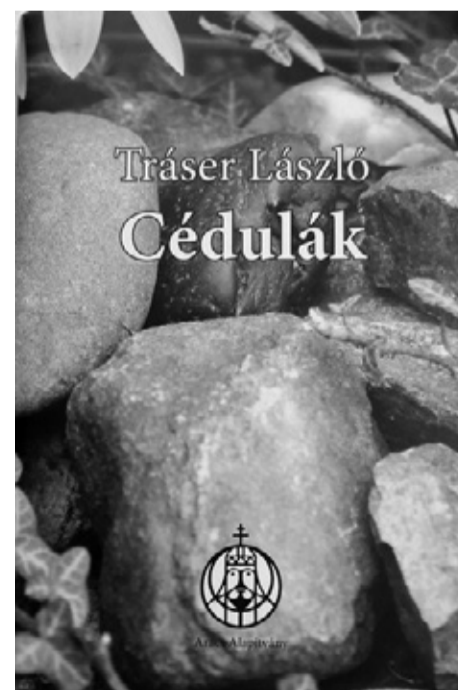
Tráser László szösszenetei regénnyé álltak össze. A *Cédulák* olyan, mint egy színes rongyszőnyeg, amelynek számai apró történetekként, gondola- tokként képeznek egy egészet. Teljesen mindegy, hogy az olvasó hol nyitja ki a könyvet, és melyik oldalon kezdi meg az olvasást, hiszen ugyanúgy élvezhető a kötet, ha összevissza csapongunk, la- pozgatunk benne, mintha csak az ele- jétől a végéig olvasnánk. Előnye az is, hogy bármikor letehetjük, és újra ke- zünkbe vehetjük, biztosan nem fogjuk elveszíteni a fonalat.

A könyv olvasása közben megismer- hetjük a szerzőt, hiszen nemcsak élet- történetéből ragad ki egy-egy mozza- natot, hanem folyamatosan reflektál az aktuális eseményekre, olvasói él- ményeire és a televízióban látottakra.

A cédulák között mindenki megtalálja az érdeklődési körének megfelelőket. Igazi időutazásba csöppenhetünk, hi- szen az emberiség múltjába visszaka- nyarodva nyújtanak számunkra olyan gondolatokat, amelyek ma is megáll- ják a helyüket. A cédulákban hétköz- napi és ismert emberek jelennek meg, történelmi személyiségek, a jelen és a múlt írói, művészei, politikusai is fel- tűnnek egy-egy esemény és hír kap- csán. Némely cédulák irodalmi idéze- tekkel gazdagodtak, emellett a hétköz- napok fennköltége, a napindító kávé, a természet mikrovilága is ugyanúgy megjelenik a könyvben. Apró szössze- netek a kertben nyíló virágokról vagy a sárguló falevelekről, amelyeket már messze elvitt a szél.

A kötet címlapján egy kavicsokat ábrázoló fotót láthatunk. Talán nem véletlen, hiszen a borostyán között fekvő kavics is állandó és szilárd, mint azok a cédulákra lejegyzett gondola- tok, amelyeket e könyv tett igazán ma- radandóvá. Ez a kötet segíthet abban, hogy ezekben a vészterhes időkben

Szalma Brigitta

egy kicsit kizökkenjünk a hétközna- pokból. Ahogyan a szerző fogalmaz az egyik cédulában: „*ha szavaimmal se- gíthetek másoknak, akkor ez bizonyá- ra kitüntetés...*”

könyv

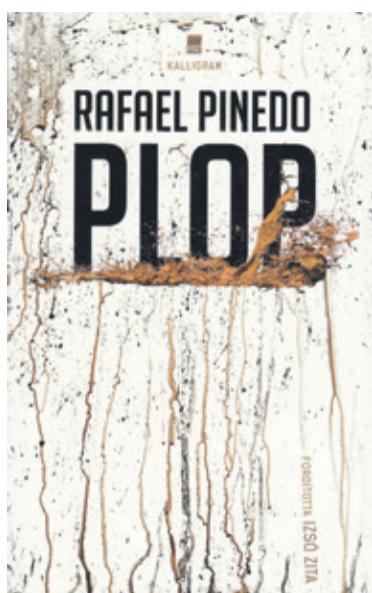
SÁRBA SZÜLETETT, SÁRBA PUSZTULT

Fekete J. József

Rafael Pinedo: *Plop*. FISZ-Kalligram, Budapest, 2019.

Ősemberes könyvet szerintem mindenki olvasott gyerek- vagy kamaszkorában. Lehet, hogy természetes módon vonzódtunk az ismeretlen múlthoz, kíváncsisággal fordultunk az előember kialakulásának kora felé, szeretnénk volna közelebről megismerni a Neander-völgyi kultúrát (amelyről ma is keveset tudunk), vagy szüleink vezettek saját irodalmi ízlésük nyomdokain, de az ősemberes, kalandos, tanulságos regények nem maradtak ki olvasmányélményeink közül. Jean M. Auel *A Barlangi Medve népe* című regénye 1980-ban jelent meg, még abban az évben magyarul is kiadták, majd hat évre rá sikeres filmdrámát forgattak a könyv alapján. Számomra az igazán nagy élmény Szentiványi Jenő műve volt, *A kőbaltás ember*. Az 1937-ben megjelent regényből ugyancsak film készült, az elmúlt évtized során filmsorozatot is forgattak a könyv alapján.

Szentiványi Jenő az emberrel való utolsó stádiumának korából idéz meg egy aprócska hordát, amelynek vad tagjait leleményességük és bátorságuk tartja életben a barlangi medve, a mamut és a kardfogú tigris foggal-körömmel védett életterében. *A kőbaltás ember* hordája nagyon emlékeztet az argentin Rafael Pinedo által megálmodott nomád hordára, olyannyira, hogy egyáltalán nem. Innét érthető meg az argentin szerző eredetisége: mintha mások csa-

pásain haladva teremtené meg regényvilágát, ám „minden hasonlóság a véletlen műve”.

Regénye mintha az őskorban játszódna, de valójában már túl vagyunk az emberi civilizáció megsemmisülésén vagy megsemmisítésén, a megmaradt népesség apró csoportokban küzd a túléléért, még fölhasználja a civilizált lét föllelhető tárgyi maradványait és a szocializáció örökségét, közel sem a *Mad Max* filmsorozat futurisztikus utópiájának kulisszái között, ám hasonlóan gyilkos kíméletlenséggel szemlélve az eszköztelen brutalitást.

A *Plop* nem sci-fi, nem futurisztikus képzelgés, távolról sem utópia, de még disztópiának is alig nevezhető, legközelebbi meghatározása talán a *képzelet szülte mocskok leírása* lehetne. Egy reményeink szerint be nem teljesülő jö-

vőkép kivetítése, ami eleve rímel a bevezetőmben említett ősemberregények tematikájára. Pinedo címszereplője a történetét azzal kezdi, hogy hordájának tagjai, mint egykori parancsnokukat, rituálisan megalázzák és kivégzik. Lassan, kíméletlenül, egy sárral teli gödörbe ölik. A bevezető kép természetesen majd csatlakozik a zárójelenethez, a kettő között szigorú időrendben bontakozik ki a történet, a kortárs amerikai prózaírás jegyében, rövid, címet viselő fejezetekben elmondva.

Valahol, egy síkságon apró hordák vándorolnak, egyik sem népesebb száz főnél, fönmaradásuk érdekében gyűjtögetnek, vadásznak, például macskákra, azok meg szintén csoportosan csapnak le a népesség tagjaira. A nomádok a hordából kiiktatják a haladást lassítókat, újrahasznosítják őket, vagyis megnyúzzák, megeszik, vagy a féltve őrzött disznók elé vetik maradványaikat. Más hordákkal csupán szükség esetén érintkeznek, akik azokkal testileg is kapcsolatba kerültek, újrafelhasználásra jutnak, mert csak így, az esetleges fertőzöttek kiiktatásával tudják távol tartani a nemi betegségeket. Olykor csereközpontokra bukkannak, ahol megújíthatják készleteiket, persze ennek általában komoly ára van. Nem példátlan, de egyáltalán nem gyakori, hogy valaki egyik hordából átlépjen a másikba, mert a belső szerveződést szigorú szabályok kötik. A gyerekek a közösségtől kapnak nevet, majd beosztást a csürhét al-

kotó brigádokba, a feladatkörüket a legritkább esetben cserélhetik új posztra, Plop ezen kivételzetek egyike. Anyja, egy jól éneklő közösségi szórakoztató nő, meztelen alsótesttel egy szekér után kötve, vonszolódva szülte meg, a poronty a sárba pottyant (innét a későbbi hangutánzó neve), a horda egy becsben álló banyája intézte a köldökzsinór körüli teendőket, majd nevelgette a fiút. Anyja még csak vissza sem pillantott a testből kihullott gyermekre, hamarosan nótázva el is pusztult.

Az emberiség korábban valamit nagyon elbaltázhatott, az épített civilizáció megsemmisült, folyamatosan szakad az eső, mindent sár borít. A különböző hordák keresik a saját túlélési lehetőségeiket, akadnak, akik a múlt kulturális javaira igyekeznek emlékezni, és például megőrizték az olvasás tudományát. Plop nevelőanyja, a banya is ért ehhez a tudományhoz, amit respektálnak társai, és egy idegen horda segítségével a gyereket is ráveszi a betűk fölismerésére és összeolvasásuk tudományára. Egyébként nem sok maradt meg a ki tudja hová és mikor elsüllyedt múltból. Plop hordája ismeri a napfordulókat, így méri az időt, a holdfordulók segítik a könnyebb eligazodást a közösségi létben. A fegyver nem eleve szükségtelen, de aki számszerűen tűnik fel, arra felnéznek. A mindennapi élethez kell a kés, aki nem talál használható eszközt a mocsárban, fémlamezt vagy üvegdarabot használ helyette. Az is bajnak számít,

ha valaki méretes kést birtokol, ezzel irigységet vált ki, és miatta felüti fejét a hordán belül az erőszak.

A horda belső rendjét tabuk szabályozzák. Első számú parancs a csukott száj, a földre szegezett tekintet, a mormogó beszéd. Senki sem láthatja a másik nyelvét, a kiöltött nyelv halálos büntetést von maga után. Egyébként sem elnézőek egymással szemben, komoly fenyegetések vannak érvényben, még a felnőtté válás során végzett rítus sem leányálmom, és familiáris kapcsolatokat egyáltalán nem ápolnak. A nemiséget szabad pórázon tartják, alkalmi ünnepekkor mindenki azzal üzekedik, akivel csak tetszik, de egyébként is, csupán fel kell kínálkozni, és ha a partner – ellentétes vagy azonos nemű egyaránt – veszi a fölkérést, máris megtörténhet egymás használatba vétele.

A mocsárba pottyantott Plop felküzdi magát a szociális ranglétrán, igaz, ehhez mocskot kellett nyelnie igencsak hosszan, majd, amikor egy elhagyatott raktárra bukkan, kiválasztott embereivel onnét pótolják élelmiszerüket, valamiféle szektaként működnek a hordán belül, amelynek ő a parancsnoka, a hordáé és a szektáé egyaránt. Hát, ennek lesz csúnya vége, amit az író a regény bevezető fejezetében felvázolt.

A regény a maga műfajában – ha lenne ilyen sötét műfaj – tökéletes. Izsó Zita mértéktartó, de érzékletes fordítása úgyszintén. Ráadásul a könyvet Varjú Kata részletes utószava helyezi el az olvasó horizontján.

REPÜLNI TANÍT

Csender Levente: *A csodálatos Meditittimó kalandjai*. Magyar Napló, 2019.

„A király felállt, és a következőt mondta: – Tudnotok kell, hogy egy nagyon különleges utazásra készülünk, és azt szeretném, ha büszkéké lennétek arra, hogy részesei vagytok ennek az utazásnak. Lehet, hogy mások azt gondolják, bolond ez a Tyombráf király, és körülötte mindenki zizi, hogy röpködni akarnak, de ti ne törődjétek velük. Ez a mi utunk. Meditittimó nélkül talán nem járhattuk volna be ezt az utat, ő mutatta meg, hogy élni nem csak egyféleképpen lehet. És mi mindannyian bebizonyítottuk, hogy meg tudjuk szerezni a szárnyunkat.”

Artemisia királyának és királynőjének menyegzőjük napján a következő jóslatot mondják: „Te, királyom, hetvenhét évet élsz, feleséged, Talán Virág hetvenkilencet. Két gyereketek fog születni, az első fiú lesz, a második lány. A fiú különleges képességekkel lesz megáldva, de képességeit ebben a világban nehezen tudja kibontakoztatni, mert ez a világ nem érti meg őt.

Egy távoli csillagról érkezik, és tovább is fog szállni, de itt a földön elveszíti szárnyait, és ahhoz, hogy tovább tudjon szállni, neked kell megtalálnod, királyom. Mint említettem, nem szokványos gyerek lesz. Először megrettensz tőle, nem érted meg őt. Le kell vened a koronát a fejedről, le kell mondanod a hatalomról, el kell hagynod a királyságod, hogy megtaláld a kulcsot hozzá. Nehéz, hosszú és küzdelmes utat kell megtenned, de ha kitartasz, meg fogod találni, és akkor nagyon megszereted. A megtalált kulcs nem az út vége lesz, hanem

a közös utak kezdete, amely semmivel nem lesz könnyebb, mint a korábbi, de már tudni fogod, hogy mit kell tenned.”

A királyi pár kételkedéssel fogadja a jövődelést, hiszik is, meg nem is. Amikor azonban egy rigófütyös hajnalon megszületik Sadove kis hercege, az aranyhajú Meditittimó, amint cseperedik, növekedik, szülei ámulattal és döbbenettel figyelik, milyen csodálatos, ámde különleges is egyben a kisfiú. Más, mint a többi.

Hasonlóképpen különleges utazásra invitál bennünket ez a könyv is, Csender Levente szélföldi származású, József Attila-díjas író múlt év elején megjelent meseregénye. Az író a kisfia ihlette a történet megírására, amely történetnek hamarosan már a harmadik kiadását vehetik kézbe gyermek és felnőtt olvasói. Az autizmussal élőknek és családtagjaiknak, sőt mindannyiunknak segít a közös út megtalálásában. A mese eszközeivel próbálja meg közelebb hozni Meditittimó herceg és számos kis társa világát a mi világunkhoz, amely értetlenül nézi és nem érti meg őket, elutasítja és kitagadja. A meseregény tanulsága szerint tudomásul

kell vennünk, hogy az egész világot nem tudjuk megváltoztatni, azonban hidat tudunk építeni az ő világuk és a mi világunk közé.

A „családi elfogadástörténet” ötlete a szerző elmondása szerint egy gyermekirodalmi konferencián született meg, ahol is elkezdett arról gondolkodni, hogy vajon az autizmus és a mese milyen viszonyban vannak egymással. „Az őseink a mesékkel, történetekkel még az írásbeliség előtt teljes világmagyarázatot tudtak adni, és itt vagyunk mi az autizmussal, amelynek az okát az orvostudomány még nem ismeri, de vele élünk, valami magyarázatot kell erre adjunk. Ha a mi világunkban nem tudunk magyarázatot adni, akkor a mesékben van a megoldás” – mondta egy interjúban. Csender Levente regényében így kapcsolódott össze a valóság a mesevilággal. (Péter Beáta: *Meditittimó, a különleges: családi elfogadástörténet meseregényben.*)

Boldizsár Ildikó mesekutató fogalmazta meg hasonlóképpen egyik tanulmányában a következőket a mese és a valóság kapcsolatáról: „A világ megismerésének sokféle módja van, ezek közé tartozik az is, amit a népmesék kí-

nálnak. A meséken keresztül érvényes tudás birtokába lehet jutni azzal kapcsolatban, hogy miként működik a világ, és milyen életfeladatai vannak az embernek. Hogyan lehet szert tenni segítőkre, mi dolgunk a bennünket veszélyeztető gonosz és ellenséges erőkkal, hogyan lehet elgondolni, sőt megtenni valamit, amiről mindenki azt állítja, lehetetlen.”

Tryombáf király, Talán Virág királyné és Lili hercegnő, Meditittimó kishúga ebben a mesében mindannyian végigjárják próbatételekkel terhes útjukat, hogy megtalálják a kulcsot szeretett kis hercegük lelkéhez. Mindannyian kiállják a bátorság, a türelem, de legfőképpen az elfogadás és a szeretet próbáját, és végül szárnyakkal térnek vissza a palotába. A történetnek azonban itt nincs vége, folytatást ígér a befejező mondat: „A király, miután befejezte a beszédét, kísértelt a tűz fényéből. – És most? – kérdezte Talán Virág. – Megtanulunk repülni.”

Mindannyiunknak meg kell tanulnunk a kis Meditittimók szemével látni ezt a világot. Meglátni, amit eddig talán nem is vetünk észre, hogy milyen csodálatos kaland is az élet.

Lódi Gabriella

AHOL A SZÍV VÉGE, OTT AZ EGYÉN SZÜLETÉSE

Budai Ágota

Kele Fodor Ákos: *A szív vége – Cigány újmesék*. Tea, 2018.

Kele Fodor Ákos nem csupán körbejárja a Kárpát-medencében szétterülő cigányság meséit, hanem, mintegy saját varrótűjét beakasztva az adott tájakon, piros fonálal szorosan összefűzi őket. Így kerül ki az olvasó elé a majdnem háromszáz oldalas kötet, amelyben a 19. és a 20. századi honi cigányság szokásai és hiedelmei mögött történetek, mesék húzódnak. Kele Fodor Ákost nemcsak íróként, hanem mesegyűjtőként is emlegethetjük, hiszen újraalkotta ezeket az archaikus mítoszokat, amelyeket a mai kor számára emészthető nyelvezettel át is írt, így joggal nevezi őt több irodalmi portál is a Grimm fivérek nyomdokaiba lépő kortárs szerzőnek.

Bár a mondás úgy tartja, hogy ne a borítója alapján ítéljük meg a könyvet, *A szív vége – Cigány újmesék* olyan külsővel lett felruházva, amely mellett az olvasó nem tud elsétálni anélkül, hogy ne emelné le a könyvesbolt polcáról. A fekete lapok és a Bán Sarolta által készített varázslatos, szürreális és hátborzongató illusztrációk egyszerre juttatják eszünkbe a teremtés és a végzet pillanatkepeit. A könyv belső struktúrája is formabontó. A történeteket fejezetekbe csomagolták, és mindegyiket egy, az adott meséhez illő fotó választja el. Helyenként a könyv kötésénél felhasznált vörös fonál is előbukkan, ami az író és kiadó részéről tudatos döntés volt, mivel jelentősége van a népi

hagyományvilágban, sőt nem csak a cigányság körében bevett szokás, hiszen az újszülöttek és az édesanyák csuklójára a mai napig vörös szalagot kötnek, ezzel megóvva őket a rontástól.

Általános feltételezés a mesékről, hogy a célközönség életkorának legfelső határa a tízéves kor. Boldizsár Ildikó mesekutató és meseterapeuta ajánlójában a könyv hátoldalán tisztázza a laikusok számára, hogy ezek a történetek egyszerre gyönyörűek és borzongatók, így kifejezetten felnőtteknek szólnak. Az olvasó ugyanakkor olyan helyzetbe kerül, ahol nem csupán a nyelvezet és a mítoszok szépségében gyönyörködhet, hanem belecsöppen abba az ősi világba és zárt közösségbe, ahol a mágikus gondolkodásmód tölti ki a teret. Ezáltal megértjük, hogy bizonyos szokások és praktikák mögött milyen mélyen gyökerező, a honi cigányság gondolkodását átíró és cselekedeteiken keresztül megnyilvánuló, aprólékosan kidolgozott hiedelemvilág húzódik. Mint minden világteremtési történet, *A szív vége* is az idők kezdetére repít vissza minket. Az Ötkirályoknak, azaz a Nap-, Hold-, Szél-, Tűz- és a Köd-királynak – akik még az emberek előtti időkben, az ég és a föld szerelméből származnak – a születéstörténete indítja útjára ezt az (ahogy a könyv címében szerepel) újmesegyűjteményt.

Minden nép mondakörében léteznek a természeti és földrajzi jelenségekre vonatkozó mitológikus magyarázatok. Ahogy az északi mitológia a dérióriás Ymir véreből származtatja a tenger kialakulását, vagy az ókori görögök Déméter istennő bosszújának tulajdonították az őszt és a telet, az Ötkirályok történetéből megtudjuk, hogy a cigányság legendáriumában a hegyek kialakulása egy szülő-gyermek háború következménye. Amikor az öt fivér bosszúból szét akarta választani édesapjukat, az eget, édesanyjuktól, a földtől, mert azok nem voltak hajlandók az öt gyermekük közül kiválasztani a legkiválóbbat, ellenük fordultak. Így az ég magával vitte a Napot, a Holdat és a Szelet. „...s mikor apjuk felfelé emelte őket, kétségbeesetten belekapaszkodtak a föld ruhájába, s húzták felfelé köntösét. Dühös anyjuk lerázta őket magáról, de mivel mégis szerette gyermekeit, a ruháján támadt dudorokat mindenütt meghagyta, majd azokat hegyekké változtatta, hogy fiai néha-néha, saját hegyükön járva meglátogathassák őt.”

A mesékben olyan, az ember életútjának szerves és elkerülhetetlen részét alkotó jelenségek is mitikus háttértörténetet kapnak, mint a féltékenység, a bosszúvágy, a lelkiismeret-furdalás és az irigység. Külön történetet kap a betegség és még a népi gyógymódok, a gyermek utáni vágyakozás és a szülési fájdalom is.

A szív vége esztétikusan feltárlja nekünk ennek a társadalom peremén élő csoportnak a több száz évre visszanyúló, archetipikus elemekben gazdag folklóráját, amely egyszerre régi és új. Olvasás közben visszaköszön Kele Fodor Ákos mélyreható kutatásának eredménye, amely összeköti a tetteteiket a mögötte rejlő szándékkal. Ez a mű felnyitja a szemünket, hogy milyen színes néphagyományok vesznek minket körül, átértékelésre ösztönzi az egyén kapcsolatát a saját hagyományával. Mindezt olyan formában, amely újnak számít a kortárs irodalmi piacon.

zene

KIELÉGÜLT FETISISZTÁK

Fetish Sectio, magánkiadás, 2019.

Talán még továbbra is aktuális a szegedi Fetish Section zenekar bemutatkozó hanganyaga. Reneszánszát éli a goth rock, ismét divatos a nyolcvanas éveket idéző szintihangzás, John Carpenter munkássága olyanira népszerű, hogy már zenekart is elneveztek a rendező-zeneszerzőről. Persze, az is megeshet, nincs itt semmiféle dark és post punk újraművelési láz, csak én vagyok mindig épp olyan időben olyan helyen, hogy azt hihessem, mégis.

A retró lázban égőknek és a friss kísérleti irányvonalaknak egyaránt otthont adó, leginkább sötét hangulatú muzsikákra összpontosító Fekete Zaj fesztiválon futottam bele első alkalommal a Fetish Section élő fellépésébe. Kisebb meglepetésemre a csapatot régi ismerős is uralta. A frontemberi posztot az egykor Észak-Vajdaságot is végigdorbézoló Búsi „Dudva” Dávid töltötte be, akit az augusztusi mátrai fellépést megelőzően pár héttel, a mára már megboldogult szabadkai Studio 13-ban láttam zenélni. Akkor a punk-hc Gazpröm gitárosi feladatát látta el, ugyanakkor a mikrofont is igyekezett leülvölteni a másik két ordítómesterrel együtt.

A Fetish Section azon nyomban, még akkor, a hegyes-völ-

gyes Zajon elvárásolt a zenéjével. Visszarepítettek az időben, visszahozták a kilencvenes évek elejét, az akkor még ereje teljében lévő magyar alternatív zenei élet fekete sodrását. Nem ért hideg zuhanyként a Fetish Section stílusa, mert a zenészek közül ketten is tagjai voltak az évekkel ezelőtt feloszlott, szintén szegedi, szintén post-punk Hiteljugend formációnak. Dudva mellett az ugyancsak ex-jugendes Szabó Csaba pengeti a basszust, Petkovits Tamás a dobok mögött ül, Nagy Ármin pedig a szintiszőnyeget biztosítja. Utóbbi kettőről nincs információ, hol muzsikáltak korábban, de annyi bizonyos, hogy tapasztalt zenészekről van szó.

A Fetish Section első hivatalosan kiadott, öt dalt tartalmazó anyaga 2019-ben jelent meg CD- és bakelitlemezen. Tavaly kaptam kézhez a hanghordozót, a zenekar igen hangulatos újvidéki koncertje után, kora ősszel. A banda több koncertet adott ezután Magyarországon, pár fellépés erejéig a VHK előzenekaraként arattak sikert.

Első anyagukat egyszerű csomagolás mögé rejtették, a lemezfedőként használt zenekari fotó visszautal a nyolcvanas évek első felére, amikor ez volt a legolcsóbb megoldás egy

albumborítóra, ezért a csóróbb, főleg punkzenekarok szinte mindig ehhez folyamodtak.

A zene elindítása felér egy ajtónyitással a régi koszos pinceklubba, a rendszerváltás időszakára, amikor a sötét vermen átvilágítanak az ócska fények, te pedig botladozol át a füstön, amely nem az erre szolgáló esz-közből jön, hanem a temérdek cigarettából. Kilátástalan sokság a színpad előtt, érdekes beszélgetések, kalandos éjszakák, betonrealitás a levegőben, keveredve az áporodott italszaggal. Városi hangulat, városi zene, klausztrófia, de nem reménytelen, inkább csak olyan, mint a realitás, hullámzó.

A korong öt dalt tartalmaz, tehát egy teljes lemeznek az A oldalát. A *Némafilm* című dal megadja azt az alaphangulatot a szintetizátor- és gitárhangzással, amely végigkísér bennünket a cigicsikk-hosszúságú zenei kalandon. A következő szám a gyorsabb *Már rég nem vágyom rád*, ahol az első dal erős new wave hatása helyett inkább a punk kerül előtérbe. A videóval is támogatott *Utolsó tánc* című szerzemény fesztelen dallamvilágával, romantikus szövegével, táncolható ritmusával lazít el bennünket, majd az ezt követő *Nyomor* már sokkal nyomasztóbb tétel, középtempójával és keserű szövegével. A kiadványt

az *Unalom* című nóta zárja, amely ismét felemeli az egekbe azért nem rúgó jókedvet. Főleg az igen komor, de nem lehúzó, emlékezetes strófák miatt könnyen megjegyezhető.

Összességében jó erre a zenére több mindent csinálni, sétálni, kerékpározni az éjszakában, bulizni, ám csonttörésre ne számítsunk, inkább horzsolásokra a bőrön, de jól is van ez így. Ezen a vidéken helye van bőven továbbra is ennek a műfajnak. Pont így, ahogy van. Sajnos a mai napig úgy retró, hogy még mindig aktuális maradt az a sor is, miszerint a *nyomornak*

nincs romantikája. Ezek azok a banális rockzenei szövegrészek, amelyekre mindenki legyintett még ötven évvel ezelőtt, hogy majd elmúlik, de sajnos nem. Nem múlik el semmi sem, csak minden ciklikusan változik; a divat, a zene, a szenvedések formái is. Ilyen szempontból a Fetish Section zenéje már egyáltalán nem retró, hanem kortárs, mert ez a kor már csak ilyen, a jó gyorsan múlik (mint ez a rövid kiadvány), a rossz nehezen változik, ugyanazokban a problémákban fetrengünk, csak a háttérzene változik.

Győri Norbert

